5657

Tanjore Saraswathi Mahal Series No. 8.

MAIRAVANACHARITRA

BY

KACHANA,

A DWIPADA KAVYA.

CRITICALLY EDITED

BY

SRI V. SUNDARA SARMA,
Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

AND

SRI A. MAHADEVA SASTRI,
Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

PUBLISHED

BY

SRI S. GOPALAN B.A.B.L.,
Honorary Secretary for the Administrative committee, T.M.S.S.M. Library, Tanjore.

1950.

తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ ప్రచురణము - 8

మైరావణచరిత్ర.

(కాచనవిరచితము)

పరిష్కర్తలు

శ్రీ వి. సుందరశర్మ,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

శ్రీ అ. మహాదేవశాస్త్రి,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

ప్రకాశకులు

శ్రీ S. గోపాలన్, B.A., B.L,
గౌరవకార్యదర్శి, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

1950.

వెల రూ. 1—4—0

NATIONAL ART PRESS
91, MOUNT ROAD, TEYNAMPET
MADRAS—18

PREFACE

The Saraswathi Mahal Library in Tanjore represents the synthesis of the three different cultural influences, the Tamilian Cholas, who ruled till the middle of the 13th century, the Telugu Nayaks who ruled till the middle of the 17th century and the Maharashtra Kings who ruled till the middle of the 19th century. This great cultural fusion was finally enriched still further by the impact of influences from the West, and of the East India Company. The contribution of Telugu Nayak Kings of Tanjore to what may be called the Tanjore school of Telugu literature, is tremendous and still remains to be fully assessed by the world of Telugu scholarship. Many of the Nayak Kings were themselves remarkable writers and it was but natural that they encouraged talented authors and also enriched their archives with rare Telugu works of their times. This is part of the explanation for the remarkable collection in the Telugu section of the Saraswathi Mahal, the other part consisting in the fact that Telugu continued to hold an honoured place under the Maharashtra Kings of Tanjore, some of whom like Raja Shahaji were reputed Telugu scholars and made frequent additions to the Telugu collection.

The following are some of the important Telugu works which we are publishing in a series.

1, Ramayanamu by KATTA VARADARAJU,

2. Taladasapranapradeepika by GOVINDA KAVI.

3. Andhra Kamandakamu by ZAKKARAJU VENKATA KAVI.

4. Ragunathanayakaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

5. Rajagopalavilasamu by KALAYA,

6. Kusalavopakhyanamu by RAMANARYA,

7. Dwipada Bhagavatamu (10th Skandha by) MADIKI SINGANARYA.

8. Vipranarayanacharita by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

9. Ragunathaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

Mairavanacharita, published in the following pages, was selected for publication mainly for its remarkable popular appeal. It is a folksong about Rama and Lakshmana being carried away at the instance of Ravana by Mairavana from Lanka to Patala Lanka, and their final rescue by Hanuman. We see from another text of the work available in the Madras Government Oriental Manscripts Library, that KACHANA is the author of this work. He calls himself a master of the Dwipada metre. His father is stated to be MALLADI AYYALANNA and his mother LAKKAMAMBA. His place of residence is mentioned as CHELALURU in the northern parts of Srigiri, which can be indentified with Tirupati. The author has dedicated his work to CHENNAKRISHNA, the patron deity of his place.

The whole story is told in simple and homely couplets. Our Pandits Sri A. Mahadeva Sastri and Sri V. Sundara Sarma, who are both able Telugu scholars, have edited the work with critical notes and have also contributed an introduction which, we hope will be fcund valuable. They have removed scriptoral errors in the manuscripts as far as they could, except where they felt that correction would be of doubtful advantage. We hope that the Telugu speaking public will welcome this work as a valuable recorded version

of a well-known story, which holds our attention as much as the oriental epics.

We are grateful to the Government of Madras for the timely financial assistance given to us to preserve and bring to light the remarkable treaures in the Saraswati Mahal. We are especially grateful to our Premier Sri P S. Kumaraswami Raja and our Education Minister Sri K. Madhava Menon for the keen interest they evince in our Library.

Tanjore,
1950.

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

తొలిపలుకు.

—: కవి ప్రశంస :—

ఈ మైరావణ చరిత్రను రచించిన కవి "కాచన" యని యూహించుట కాధారమున్నది. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి తాటాకులప్రతియందు గ్రంథకర్త పేరు కానరాదు. కాని మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారప్రతియందు కవి నామధేయము కన్పడుచున్నది. ఈ రెండుప్రతులును నేకకర్తృకములా లేక భిన్న కర్తృకములాయని చర్చించి చూచినప్పుడు పాఠభేదములున్నను, కథాసంవిధానపద్ధతి, శైలిమున్నగు వానినిఁబట్టి చూడ నేకకర్తృకములనియే నిర్ధరింపవీలగుచున్నది. ఈ పరిష్కరణము శుద్ధముగా తంజావూరు ప్రతిననుసరించి యున్నది. కవినామ వంశప్రతిపాదకములగు పద్యములను మద్రాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారపు ప్రతిననుసరించి యథామాతృకముగానిందు పొందుపరుచుచున్నాము.

" కౌశికగోత్రమున ఘనతకు నెక్కి
సర్వ విద్యలయందుఁ జతురుఁడై యున్న
నలరంగ మల్లాది యయ్యలన్నకును
రమణిరత్నంబైన లక్కమాంబకును.
నొకసుతుఁడు ధీరుఁడు వంశాన్వయుండు
శ్రీహరికులజుఁడు చిట్టయసోదరుఁడు
కరమర్థి తోడుత కాచనను వాఁడ"

కౌశిక గోత్రోద్భవుఁడగు మల్లాది అయ్యలన్నకును లక్కమాంబకును జన్మించిన వాఁడు "కాచన" యని దీనినిఁబట్టి తెలియుచున్నది.

" ......శ్రీగిరి నుత్తరంబునను
విలసితమైన యాచెలులూరిలోన
అవతారమైయున్నయట్టి యహోబ్బు

నాకులదైవంబు నన్నేలుసామి
హరిచెన్నకృష్ణుని నాత్మలోఁదలఁచి"

శ్రీగిరికి (తిరుపతియో లేక శ్రీశైలమో) ఉత్తర భాగమందు "చెలులూరను" గ్రామమందున్న తన యిష్టదైవమగు "హరిచెన్నకృష్ణు"నికి కవి తనగ్రంథమునంకితము చేసినట్లు తెలియుచున్నది. అదేప్రతియందు మరియొకచోట

" అరయ వాధేవల్లి హర్మ్యభాగమున
దివ్యావతారమై తిరముగానున్న
అలలోకారాధ్యనాగమ వినుత
చెన్నకృష్ణుని నాదు చిత్తంబులోన"

అని చెప్పఁడుచున్న వాక్యములఁబట్టి కూడ వాధేవల్లికి చెలులూరను నామాంతరమేమో? దీనిని నిర్ధరించు పట్ల నాధారములు దొరకనందున దీనినిర్ణయభారము సహృదయులగు పండితులపై వదలి వేయుచున్నాము.

—: కథాభాగము :—

రెండుప్రతులలోను కథాభాగము వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రునకు వక్కాణించునట్లున్నది. కథాసంనిధానముకూడ సమానమే.

శ్రీసీతారాముల పట్టాభిషేకసమయమున రామరావణయుద్ధములో పేరెన్నికగన్న వీరులకు సమ్మానము జరుగును. హనుమంతుని పరాక్రమమును శ్రీరాముఁడు కొనియాడును. వసిష్ఠులవారు మధ్యనందుకొని—"ఓ రామా! నీకు హనుమంతుఁడు చేసినయుపకారములకు మేరయేలేదు. మైరావణుని మాయానిద్రయందున్ననీకును తెలియని యొక గొప్ప సాహసకార్యమును హనుమంతుఁడు చేసియున్నాఁడు. ఆకథను చెప్పెదను వినుము." అని యీ విధముగా వసిష్ఠులవారు మైరావణచరిత్రమును శ్రీరాములవారికి చెప్పునట్లుగా కథ నడచుచున్నది. మైరావణుఁడు తన మిత్రుఁడగు రావణప్రేరితుఁడై రామలక్ష్మణులను హనుమంతుని వాలంపు కోటనుండి మాయావిభీషణవేషధారియై హనుమంతుని మోసగించి యపహరించుట; హనుమంతుఁడు తన తప్పు తెలిసికొన్నవాఁడై పాతాళలంకకు వెళ్ళి మైరావణుని వధించి శ్రీరామలక్ష్మణులను విడిపించి తీసుకొనివచ్చుట మొదలుగాగల సంభవములిందు వర్ణితములు.

—: శైలి :—

మాకు దొరికిన రెండు మాతృకలను పరిశీలించి చూడ, ఈరెంటికిని మూలాధారమగు నొకమాతృకయుండెననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆప్రధాన మాతృకను జూచి వ్రాసిన వ్రాయసకాండ్రసృష్టియే యీరెండుప్రతులని కంఠోక్తిగా చెప్పవగును. తప్పులను దొర్లించుటలో నిద్దఱు వ్రాయసకాండ్రును సరిసమానులై యున్నను, తంజావూరుప్రతి కొంతశుద్ధమై యొప్పుచున్నది. సంగ్రహింపవలసిన చోట వివరించియు, వివరింపవలసినచోట సంగ్రహించియు కథయొక్క నడక యెగుడుదిగుడుగానున్నను, మొత్తముమీఁద సౌలభ్యము, రమ్యత గ్రంథమునందు చాలభాగములందు కననగును. రచన సంస్కృతసమాస భూయిష్టమై ప్రబంధ శైలిననుసరించక పోయినను, వాడుకమాటలతో సొంపారి యున్నది.

మంజరీద్విపదకు చెప్పబడిన ఛందోనియమములను కవి పాటించి యుండ లేదు. కొన్ని చోట్ల ప్రాసయతులను కవి యుపయోగించియున్నాఁడు. "తుద మొదళ్లనునంటి దూకు శబ్దంబు — వర్జించి" యను నియమమును నీకవి పాటించనే లేదు. తుదలందు ప్రాసములను గూడ పొందించలేదు. ఈ విధముగా నీమంజరీద్విపదలను కవి స్వేచ్ఛానుసారముగా నీకావ్యమున సాగించియున్నాఁడు. ఈ స్వేచ్ఛావర్తనయందును నొక మాధుర్యమున్నది. ఇదియే మాదృష్టి నాకర్షించినది. స్వేచ్ఛావర్తనమును కొరడు ఆంధ్రసాహిత్యరమణికిదియొక చిన్నయాభరణమై యుండగలదని మా నమ్మకము.

—: విశిష్టత :—

సాధారణముగా ద్విపదకవిత్వమునకు జనాదరణమెండు. దీనికి "రంగనాథరామాయణము" యొక్క బహుజనాదరణము ముఖ్యమైన యుదాహరణముగా తీసుకొనవచ్చును. ఆంధ్రదేశమందు పల్లెపల్లెలోను జాతియగీతములు మంజరీద్విపదలలోనే యున్నవి. ఊడుపులలోను, దంపుళ్ళయందును పాడు పాటలన్నియు ద్విపదలలోనేయుండుట మనమెఱిఁగినదే. అనాదిగావచ్చుచున్న దశరా పద్యములు కూడ నీతెగకు చేరియున్నవి. బొబ్బిలియుద్ధము, బాలనాగమ్మకథ, పాముపాట, కుశలాయకము మొదలగు గీతములకున్న ప్రచారము పెద్దపెద్ద ప్రబంధములకుండుటలేదు. మంజరీద్విపదబద్ధమైన విశిష్టకావ్యమిదివరలో నెక్కడను కానరాలేదు. ఆలోటును బహుదోషభూయిష్ఠమైనను, ఈచిన్ని

పొత్తము పూర్తి చేయునని మా యాశయము. ఈ విషయము నుద్దేశించియే మేమీ మైరావణచరిత్రను ప్రచురించితిమి.

—: పరిష్కరణము :—

మేము గ్రంథాంతరసహాయమున సరిదిద్దినయపపాఠములను ఫుట్ నోట్సులో నిచ్చియున్నాము. కొన్నికొన్ని చోట్ల లుప్తమైన భాగములను పూరించుపట్ల, ఆ యా భాగములు బ్రాకెట్లమూలముగా చూపింపఁబడినవి. యతిభంగములు గణభంగములు సూక్ష్మముగా పరిశీలింపఁబడినవి. అచ్చు పొరపాట్లను తప్పొప్పుల పట్టికలో చూపించితిమి. అట్లుండియు ననేకతప్పులు దొర్లియుండును. కావున పండితులును సహృదయులును ఈమాయుద్యమమును ఆదరింతురుగాక యని ప్రార్థన.

సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు. 1950.

పరిష్కర్తలు.

విషయానుక్రమణిక.

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

మైరావణచరిత్ర.

కథాప్రారంభము.

శ్రీ రామచంద్రుఁడాశ్రితవత్సలుండు
కారుణ్యజలనిధి ఘనయశోధనుఁడు
సుజనరక్షకుఁడును సుగుణభూషితుఁడు
సమరారపతిఁ గాల్చి యర్థితోనప్పుడు
రాజచిహ్నంబులు రమణతోఁ దాల్చి
యంతనయోధ్యకు నతివేగవచ్చి
పరఁగవసిష్ఠుని పదములకెఱఁగి
వలనొప్పఁ గైకనివాసంబుఁ జొచ్చి
దండప్రణామంబుఁ దగనాచరించి
పిదపసుమిత్రకుఁ బ్రియముతో మ్రొక్కి
మఱివచ్చి కౌసల్యమా[1]ళిగఁ జొచ్చి
తనతమ్ముఁడునుఁ దానుఁ దనపత్ని [2]వేఁగఁ
జనుదేరఁ గౌసల్య చర్చించి చూచి
జడలు వల్కలములు చిన్నబోకయునుఁ
దబసివేషంబులఁ దనరారుచున్న
తనతనయునిఁ జూచి తలఁపులోనపుడు
వగపునఁ దనభర్త వగపుఁ జింతించి

---

[1] మందిరము. [2] యును.

యున్నట్టి తనతల్లి నూరార్చి పిదపఁ
గొమరొప్పఁదగువారిఁ గుశలంబులడిగి
తనకు మ్రొక్కినఁగని తద్దయు వేడ్క
సీతామహాదేవిఁ జెలఁగిదీవించి
మందిరాభ్యంతర మణివేదియందుఁ
గూర్చుండి రెంతయుఁ గొమరుదీపింప.
ఆ విభీషణునకు నగచరులకును
[1]నంగద సుగ్రీవ యాంజనేయులకు
భద్రపీఠంబులఁ బఱఁగఁబెట్టించి
యంత[2]రాముఁడు పరమానంద[3]మంది
భరతశత్రుఘ్నులు [4]భక్తితోఁ గొల్వఁ
గరువు రోగభయముఁ గలుగకెప్పుడును
దనకు వర్ణాశ్రమధర్మముఁగల్గి
పరిపాటిఁదప్పక బహువిధోపాయ
పరిపూర్తిమై భూమిఁబాలింపుచుండె.
నిత్యకల్యాణముల్ నిత్యసంపదలుఁ
గలిగి వేదధ్వనికలితమై యపుడు
నిత్యోత్సవంబుల నెగడునప్పురము.
పరమసంప్రీతితో భానువంశజుఁడు
చెలువొందఁదమ్ములు చేరి కొల్వఁగను
మఱికొన్నిదినముల మనుజేశ్వరుండు
తనరంగ సుముఖుఁడై తరుచరసేనఁ
బనుపంగవలెనని యాత్మలోఁదలఁచి
భరతుని దెసఁజూచి పలికె రాఘవుఁడు.

---

[1]సుగ్రీవుడంగదు సుషేణాదులకును. [2]రఘువుండు. [3]దగుచు [4]బలసితను.

"కపిసార్వభౌములు ఘనబలోద్దండు
లతులితసాహసులలసి యున్నారు
వలనొప్ప వారి నివాసంబులకును
నతిభక్తితోడుత ననుపంగవలయు
నటుగానఁగొలువుకు నాయిత్తపడుఁడు."
పరఁగ శత్రుఘ్నునిఁ బనిచెనాతఁడును
పనిచిన సంప్రీతిఁ బరఁగనా కపులఁ
గొమరొప్పఁబిలిపించి కొలువుకూటాన
గంధంబు పన్నీరుఁ గలుపఁగఁజేసి
దివ్వెలు ముట్టించి దివ్యంబులైన
ముత్యాలముగ్గులు ముదమొప్పఁబెట్టి
మణిమయదీప్తుల మహిమఁజెన్నొంద
సమ్ముఖంబునకును సరగఁదెప్పించి
పూజించి వేడుక భద్రపీఠంబు
మానుగాఁబెట్టించి మణివేదియందుఁ
గరమర్థి నవరత్నగద్దె వేయించి
హితుల మంత్రుల పురోహితుల నాశ్రితుల
[1]వరవసిష్ఠాదుల వరుస రప్పించి
కవిబుధపాఠకగాయకాదులను
భరతశత్రుఘ్నులఁ బరఁగ రప్పించి
తెఱఁగొప్ప ఛప్పన్న దేశాధిపతులఁ
దంత్రజ్ఞులను వీరదండనాయకుల
గణనకుమించిన గజ[2]వాహకులను
[3]నతిరథముఖ్య మహారథికులను

---

[1]పరవసిష్ఠాది మునులరప్పించి. [2]వాహనముల. [3]అతిరథమహారథులాదిసమరథులు.

ప్రియ మొప్ప నందఁబిలిపించిరవుడు.
రంజిల్ల పజ్జనుబ్రద్దలువారు
బడవాళ్లు మొదలుగా పరమహర్షమున
[1]రాయభారుల వేడ్క రాజముఖ్యులను
రప్పించికొలు వుండిరా వేళయందు.
అంతలో రఘురాముఁడానందమొంది
చెలువొప్పఁ బన్నీట జలకమ్ములాడి
కస్తూరినామముఁగర మొప్పఁదీర్చి
దివ్యాంబరంబులఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
యలరు శ్రీపాదాలనందెలుఁ బెట్టి
నూతనంబుగ మొలనూళ్ల నమర్చి
కంకణంబులు రత్నఖచితమైనట్టి
బాహుదండంబులఁ బద్మలోచనుఁడు
పథకంబు నురమున బాగుగాఁబెట్టి
రవికోటిదీప్తుల రంజిల్లుచున్న
రత్నకిరీటంబు రవికులోత్తముఁడు
శిరసున ధరియించి చెలువుదీపింప
మదనకోటిప్రభ మహిమఁజెన్నొంది
విప్రులుదీవింప వేదమంత్రముల
[2]నక్షతల్ చల్లిరి యతివేడ్కతోడ.
నగరువెల్వడి వచ్చినరలోకవిభుఁడు
పరఁగంగ మంగళపాటకుల్ పొగడ.
వలనొప్పఁగొలువుకు వచ్చిరాఘవుఁడు
సింహాసనంబునఁ జెలగికూర్చుండి

---

1 రాయభారులు నియోగులను వేడ్క. 2 అక్షింతలొసంగి చలిన.

చెలువొందఁ దమ్ములు చేరికొల్వఁగను
నఖిలలోకారాధ్యుఁ డసురాంతకుండు
నగుసత్యకల్యాణుఁ డమితవిక్రముఁడు
రాఘవుఁ డభినవరాజశేఖరుఁడు
వర్ణాశ్రమంబుల వరుసఁ బాలించి
బహువిధశాస్త్రముల్ పరఁగువిద్యలనుఁ
బరికించి సంతోషపారీణుఁడగుచు
వెలయంగ వానరవీరులఁ జూచి
చిత్త[1]ము రంజిల్లఁ జిరునవ్వునగుచు
సంతోషమునఁ గృపా[2]సంరంభమునను
దలఁపున మోహంబు దైవారుచుండ
వలనొప్పఁ బలికె నావాలిమర్దనుఁడు.
"మీరుమహాత్ములు మీరుబల్లిదులు
మీరుచేసినమేలు మేదినిమీఁద
వెలయంగ[3] రాక్షస వీరులతోఁడ
రావణాదుల నెల్ల రణభూమిఁ జంపి
జానకిఁ జేకొంటి సంతోషమునను.
పరఁగంగ (దీర)ని బంధువుల్ మీరు
తగనిక్కడికివచ్చి తడవాయె నింక
మీనివాసములకు మీరేఁగుడనుచు
సుగ్రీవుఁడాదిగా శూరుల నెల్లఁ
బిలువించి వేర్వేరఁ బ్రియములఁ జెప్పి
కరమర్థిఁ దగినట్టి కట్నంబు లిచ్చి
హనుమంతుఁ గొనియాడి యతని రప్పించి

---

[1] మంతోషముగా. [2] సందటిగొనంగ. [3] పా. దనుజ.

కరుణించి వేడ్కతోఁ గౌఁగిటం జేర్చి
యర్ధాసనంబున నాతని నునిచి
వెలయఁగఁ గొలువెల్ల విస్మయంబందఁ
గామరొప్పగను వంశకులగురుండైన
సంయమీంద్రునిఁ జూచి చయ్యనఁ బలికె.

—: శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతుని
పరాక్రమమును వర్ణించుట:—

" వరముని శ్రేష్ఠ! యీ వాయునందనుఁడు ౧౦
యెంతవాఁడనవచ్చు నిందఱిలోన
హనుమంతుఁ డనఘుఁడు నాత్మబంధుండు
[1]నానరంగఁ జేసిన యుపకారమునకుఁ
[2]ప్రత్యుపకారంబు వశమె చేయంగ,
చెప్పెదనీతండు చేసినలావు
భూసుతఁ గోల్పడి పొలుపొందవచ్చి
పంపానదీతీరప్రాంతంబునందుఁ
[3]గణఁగి నాతోఁడు లక్ష్మణుఁడుండఁ జూచి
భానుతనూజుండు భయమందుటయును
వలదని వారించి వనచరేశ్వరుఁడు
కడుభక్తి మే మున్నకడ కేఁగుదెంచి
యతని వృత్తాంతము నంతయుఁ జెప్పి
పరఁగ నాతని మాకు బంధుగాఁ జేసి
సీతభూషణములఁ జెలువొందఁ జూపె.

---

[1] వానరనితండు చేసెను. [2] పరంగాగ చెట్టిట్లు. [3] కణంగి లక్ష్మణుండు మైందుండం జూచి

[1]ఆవాలిమర్దించి యా [2]రవిసూనుఁ
బరఁగఁ గిష్కింధకుఁ బతిగాను జేసి
కపిసేనలన్నియుఁ గరమర్థిఁ గూర్చి
వెరగొప్ప జానకి [3]వెదకఁ బుచ్చుటయు
ముదమొప్ప [4]నావ్రేలిముద్రికఁ గొనుచుఁ
దారాసుతునితోడఁ దరుచర్లతోడ
వెలయు దక్షిణ భూమి వెదుకంగఁ బోయి
యంబుధిఁ గడ కేఁగి యందఱనునిచి
యరయ సముద్రంబు నవలీల దాఁటి
తానొక్కరుఁడె పోయి తగల కఁజొచ్చి
చొరరాని చోట్లకుఁ జొచ్చి శోధించి
కలయ నంతటఁ జూచి కానంగరాక
వడలక [5]దనుజేంద్ర వనములోపలను
జానకిఁ బొడగాంచి చతురుఁడై నిలిచి
ముదమొప్ప నావ్రేలి ముద్రిక నిచ్చి
వెలయ సీతకుఁ దనవృత్తాంతమెల్ల
నెఱిఁగించి మాయున్కి నెఱిఁగించి పిదప
ధరణిజమదిలోని తాపంబు [6]మాపి
యాయింతి యిచ్చిన యాన[7]వాలంది
వనితచే నధికవు [8]వరములు వడసి
సంతసంబునఁ జని చదురుఁడై మెఱసి
వడలక దనుజేంద్రు వనమెల్లఁ బెఱికి
వనపాలకులఁ జంపి వాయునందనుఁడు

---

[1] అతనిపగ సాధించి. [2] కలిసూను. [3] వేడ్క. [4] తనవ్రేలి. [5] యాదనుజ.
[6] మాన్పి. [7] బాలంది. [8] బలములు.

నెనయునగ్రణ్యుల నేవురఁజంపి
మహినొప్పనేడ్గురు మంత్రినందనుల
నరయుంగఁదునుమాడి యక్షయుఁజంపి
[1]శక్రారితోఁబోరి చాలనొప్పించి
బ్రహ్మాస్త్రనిహతి[2]కిఁబద్ధుడై పోయి
యాసభాంతరమున నతనిభర్జించి
వానియాజ్ఞకుఁ దనవాల మొప్పించి
నెరయలంకాపురి [3]నిగుఱుఁగావించి
తిరుగజానకి చేతదీవెనలంది
పటుభుజశక్తిమై పశ్చిమద్వార
మునన్నలంకిణి [4]మొక్కపోఁజేసి
యరుదైనజలనిధి నవలీలదాఁటి
యుంగదాదులఁగూడి యలరుచువచ్చి
రవినుతునకుఁ దమగా[5]కనుఁదెలిపి
సీతమాటలుఁదెల్పి సేమంబుఁజెప్పి
మగువశిరోమణి మాకునందించి
వెలయుంగ మామది వేదనఁదీర్చి
తెరుచర సేనతోఁ [6]దరలితావచ్చి
వలనొప్ప నలునిచే వార్ధిఁగట్టించి
యావిభీషణునకు నభయంబునిచ్చి
వనచరసేనల వార్ధి దాఁటించి
లంకపై విడిపించి లావులుమెఱసి
దనుజాధిపీరులఁ దనవాలతతుల

---

[1] యింద్రారి. [2] చేపట్టుబడి. [3] నీఱుగా. [4] నుక్కణఁగించి. [5] రొపుగించి.
[6] తగకదలించి.

నరుదుగాఁ జెండాడి యావహంబునను
వాయుపుత్రుఁడుగాన వాయువుకరణిఁ
దగనన్ని దిక్కులఁ దానయైయుండి
యెచ్చోట [1]నరసిన నచ్చోటఁ దాన
యుద్ధంబుఁ జేయంగ నురుభుజబలిమి
నింద్రారిశరహతి వేదనబొంది
కపిసేనలన్నియుఁ గలఁగి మూర్ఛిల్లె.
సౌమిత్రియును సేము సహితంబుగాఁగ
నతిదైన్యవృత్తిమై నలయుటఁ జూచి
దైవవరంబునఁ దరుచరేశ్వరుఁడు
మూర్ఛనొందడుగాన ముదముదీపింప
వలనొప్ప నాజాంబవంతునిచేత
నలర సంజీవనీయౌషదంబెఱిఁగి
యతివేగమునఁ బోయి యౌషధాచలముఁ
బెఱికి చక్కటనిడి పెంపొందఁ దెచ్చి
పరఁగంగ నంతటి ప్రాణంబులెత్తి
సౌమిత్రిప్రాణంబుఁ జయ్యన నెత్తి
కరమర్థినామదికలఁకెల్లఁ దీర్చి
యెనయంగ నాప్రాణమిత్త్రైనతరిని
హనుమంతుఁడెంతవాఁడనవచ్చునరయ
నతనిఁ బ్రస్తుతిచేయనెవ్వరి వశము"
అని యిట్లు రాఘవుఁడనిలజుఁ బొగడ
వరవసిష్ఠుఁడు రామవసుధీశుకనియె.
"రాజీవదళ[2] నేత్ర ! రఘురామచంద్ర !

[1] దగినయచ్చోట. [2] నయన.

సంగ్రామబలభీమ ! జయమనోధామ !
సీతామనోరామ ! శ్రీరామ ! రామ !
కొమరొప్ప హనుమంతుఁ గొనియాడితిపుడు
యిదియు విచిత్రమా యినవంశతిలక !
యరయరాజుల [1]తోడ నాలంబులోనఁ
జంచలింపక లావు సేయంగవచ్చుఁ
బతిపేరుగొని నిల్చి బవరంబులోన
నధికునినైన ఘూరవలింప వచ్చుఁ
బతిలేకఁ గార్యంబుఁ బరఁగనేకాకి
చింతింపవచ్చునే శ్రీరామచంద్ర !
చెలఁగి మీయొకటను జేసినలావుఁ
బొగడితి రఘురామభూవర ! నీవు
నరయనీతని లావుకచ్చెరు[2]వొంద
[3]నున్నవారందఱు చిన్నవారిందు
[4]నెన్నఁగ నెక్కువా సీతనిలావు
వినవయ్య చెప్పెద విశ్వలోకేశ !
పగలెవ్వఁడైనను బంతంబు మెఱసి
చెలఁగి కయ్యంబులు సేయంగవచ్చు
నాయర్ధరాత్రి మీకైనఁ బోరామి
కీతఁడుఁ దీర్చెఁగా కితరుల తరమె
యీ తెరంగంతయు నర్కజుఁడెఱుఁగు
నిజయోగమునుఁ జేసినే మెఱుంగుదుము’’
అనవుఁడు రఘురాముఁడాశ్చర్యమంది

---

[1] ఎదుట. [2] వుదలఁప. [3] వున్నవారందు నిట చన్నవారందు. [4] యెన్న చెప్పంగ నెక్కుండితనిలావు.

ముకుళితహస్తుఁడై ముదముదీపింప
నదియెవ్విధంబటులానతీవలయు
నని ప్రణమిల్లిన నమ్మునీశ్వరుఁడు
రాఘవు దెసఁజూచి రమ్యాత్ముఁడగుచు
వెలయనావనచరవృత్తాంతమెల్లఁ
జెప్పంగ దొణఁగె[1]ను జెవులూరనంత.

—: శ్రీరామునకు హనుమంతుని పరాక్రమమును వసిష్ఠుడు తెల్పుట :—

పరఁగంగ లంకపై భానుకులేశ !
విడిసి యుద్ధముచేయ వెలయంగ మీరు
[2]పెక్కురక్కసులనుఁ బేర్కొని చంపి
మర్కటసేనలు మలయుచుండఁగను
దనమది బెగడొంది దనుజనాథుండు

— రావణుఁడు తన భంగపాటును దలఁచి విచారించుట :—

"పరఁగ శ్రీరాముని బాణాగ్నిచేత
భస్మమైపోయిరి పటుభు[3]జబలులు 120
[4]అతికాయుఁడును నామహాకాయుఁడరయఁ
గుంభకర్ణాదులు కూలిరి ధరణి
దురములోని రిపులఁద్రోలి నిర్జింపఁ
జాల నాఘనశక్తిఁ[5]జనుదెంచుఘనులు
వాయుతనూజుండు వనచరోత్తములు

[1] నాసంయమీశ్వరుడు. [2] పెక్కండ్రు రాక్షసుల. [3] భుజాభటులు. [4] అతికాయుండు మహాకాయుండు. [5] చెన్నొందు.

ఘట్టించి గెలువంగఁ దరముగాదింక;
కడఁగి మహోత్పాతకారణమగుటఁ
జెలఁగి రాముఁడు తెంపుసేయఁడుగాని
యరుదుగా దివ్యాస్త్ర[1]హస్తుఁడౌ నేని
నొక్కటఁ దెగ[2]ఁగార్చు నౌనరంగ నన్ను
నావిభీషణుకోర్కెలన్ని సిద్ధించు
పరఁగఁ గుందిన విని పరులు నవ్వుదురు."

—: రావణాఁడు మైరావణుని రప్పించి మంత్రాలోచనముఁ జేయుట :—

అనిభయంబునుఁబొంది యాత్మలోపలను
జింతించి తలపోసి చిత్తంబు కలఁగఁ
బరఁగ మాయోపాయబలమునఁగాని
వీరుల గెల్వంగ వెరవుగాదనుచు
మదిసంతసంబొంది మహిరావణుండు
అధికమాయోపాయుఁడతిసత్త్వధనుఁడు
నాభుజబలిమిగా నమ్మినవాఁడు
పాయనిచెలికాఁడు పరమసాహసుఁడు
అతనిచేఁగాని [3]యర్కవంశజుల
నరయ గెల్వంగరాదని నిశ్చయించి
[4]రావణుఁడపుడు మైరావణుఁదలఁచె.
తలఁచినంతట వాఁడుతనమదిలోన
నతిసంభ్రమంబున నానందమొంది
దశకంఠుఁ[5]డిల్లెలఁ దలఁచెనోయనుచు

---

[1] మందుకొనెనేని. [2] జూచు. [3] యినకులోత్తముల. [4] రావణుడప్పుడు. [5] డిదియాల

మంత్రిసమేతుఁడై మానుగావచ్చి
దశకంఠుముందఱఁ దడయక నిలిచి
"ఏమి రావణ! నీకు నింతకార్యంబు
పుట్టెను దలఁచితి పొలుపొంద నన్ను?
పంపుమేపనినైనఁ బరఁగఁజేసెదను
చౌరవనీశ్వరుఁడైనఁ జోవుడుఁబెడుదు
బ్రహ్మాదిసురలను బట్టి భర్జింతు
నాపోశనముఁగొందు నంబుధులెల్లఁ
గులపర్వతంబులఁ గూడియించిపెటికి
తోరంబుగాఁబెట్టి దొంతులుపేర్తు
ధర నెల్లఁబిడికిట దర్పించిపట్టి
పొడిపొడిగాఁజేతుఁ[1] బొంకింబుమెఱసి
నీవేలవెఱచెదు నిఖిలైకవీర!"
అనవుడు దశకంఠుఁడాత్మలోనుబ్బి
యతనికౌఁగిటఁజేర్చి యర్ధాసనమున
నతివేడ్కతో నిల్పి యతిముదంబెసఁగఁ
దనపూర్వకథ నెల్లఁ దగఁజెప్పఁదొడఁగె.
"వినుమహిరావణ! విశ్వలోకమున
రఘువంశతిలకులు రామలక్ష్మణులు
తమతండ్రిపనుపున దండకాటవిని
చెలఁగి తపోవృత్తి[2] చేనొప్పుచుండఁ
[3] జెన్నొందనొకనాఁడు చెల్లిశూర్పణఖ
వారలమదిఁగోరివచ్చినఁబిదప
రాముఁడు సౌమిత్రి నలవేడ్కఁ జూచి

[1] ఘోరంబు. [2] కొరియింపుచుండ. [3] వొకనాఁడు శూర్పనిఖ యుల్లాసియగుచు.

యెందుండివచ్చెనో యీ[1] మోహనాంగి
శిక్షింపమనవుఁడు చెలఁగియాక్షణమె
ముక్కులుఁ జెవులును మొందుగాఁగొట్టి
ఖండించి పంపిన ఖరుఁడు కోపించి
దండెత్తి పోయిన దర్పంబు మెఱసి
దూషణత్రిశిరులతో వారిఁజంప
(బంగరులేడిగాఁ బంపిమారీచు)
[2]బంధుమర్దకులనుఁ బడతిలోఁజేర్చి
[3]జనకతనూజనా చపలలోచనను
జెఱఁబెట్టి తెచ్చితిఁ [4]జెడ్డకోపమున
(ఇనకులోత్తములంతనీవార్త నెఱఁగి)
వానరసేనతో వార్ధిఁగట్టించి
యీలంకపై విడిసి యిట్టిరాక్షసులఁ
బెక్కండ్రఁ జంపిరి పృథ్వికంపింప
బలియురు పెక్కండ్రు పడిరి భూస్థలిని
[5]పటు విభీషణుఁడంతఁ బగవారిఁగూడె.
అటుగాన నీప్రాపునర్థించియేను
చలముననాపగసాధింపవచ్చు
నని నిశ్చయం[6]బంది యాత్మలోనుబ్బి
నినుదలఁచితి నేను నిఖిలైకవీర!''
అనమహీరావణుఁ డాత్మలోపలను
గనుఁగొని పల్కె నిష్కపట భాషలను

[1]మోహశాలి. [2]బంధుమర్దకుగా బలినిచ్చి మారీచు. [3]తోలంగక జానకి తోడ్కొని దెచ్చి. [4]చెటుల. [5]పరఁగ విభీషణుడంత. [6]యించితను

—: మైరావణుఁడు దశకంఠునకు బుద్ధి చెప్పుట :—

"వినవయ్య రావణ! వీరపుంగవుఁడ!
యిదియెల్ల యెఱుఁగవే యిట్టికార్యంబుఁ
జేయఁగనుచితమే చింతించి చూడఁ
బరభామఁ దెచ్చుట పంతమే నీకు
సకలశాస్త్రంబుల సకలధర్మముల
(నెఱుఁగిన వాఁడవు రోమందు నిన్ను)
పరసతిపై దృష్టి పాపకర్మంబు
[1] తగఁబరసతిఁగూడఁదలఁచినవాఁడు
పొలుపొందగా భువి పురుషాధముండు.
వెఱ్ఱివాఁడైనను పిఱిఁడియైన
బంద[2] యైయున్నను పాపాత్ముఁడైన
బుద్ధిహీనుండైన భువనంబులోనఁ
జెలువొందఁదనవాఁడు చెప్పినబుద్ధి
వినవలెనటుగాక వినకుండనేని
యొనరంగదానికి నుత్తరంబిచ్చి
పరగంగఁబ్రియములుఁ బలుకుదుగాని
తనవారి విడుతురా తగబుద్ధిమాలి
పొలుపొందఁదరువునఁ బుట్టినశాఖ
పరగంగఁదరువునుఁ బాసి పోయినను
[3] ఁదికుఠారంబుతో నలరంగఁజేరి
పడపడి తరువులఁ బట్టిచెండాడుఁ
దగ్గతిఁదలఁపవు దనుజాధినాథ!

---

[1] మోహించి పరసతి ముగిగూఁడదలచు. [2] వాండైనను. గొనకొనియువికుటారఁ బునగూడి.

తన నెనరొరుని చేఁదగఁ గోలుపోయి
జయముఁ గోరెఁడువాఁడు చపలుఁడుగాఁడె
అటుగాన పౌలస్త్య! యావిభీషణుని
విడిచినప్పుడే నీవు హీఁడివైతి
కాదె; నీకెఱుఁగని కార్యంబుగలదె"
అని నీతివాక్యంబులతనికిఁ జెప్పి
పంక్తికంధరుఁ జూచి పదపడి యనియె
"కడచిన కార్యంబుఁ గలవెతలపోయ
బుద్ధిచెప్పితిగాని భువనైకవీర!
యిదె కొనిపోయెద నినకులోత్తముల
బరగంగ నాయట్టి బంధుఁడుకలుగఁ
దలఁకనేటికి నీవు దశకంధరుండ!
యేమరకుండుమీ" యనిసాగిపోయె.
అంతలో నీవార్తలంతయుఁ దెలిసి
యావిభీషణుపత్నియైన యాసరమ
పరఁగఁగ నొయ్యనఁ బన్నరులచేతఁ
బొలుపొంద నీవార్త వుత్తెరనచట
విని విభీషణుఁడతివిస్మయంబునను
దనమదిలోన నెంతయు బెగడొంది
యతిసంభ్రమంబున నర్కజుఁజూచి

—:విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకు మైరావణుని మాయలఁ దెలిపి హెచ్చరించుట :—

"వినవయ్య సుగ్రీవ! వీరపుంగవుడ!
యిదియొక్క యుత్పాత మిప్పుడు పుట్టె

మహిరావణుండను మనుజాశనుండు
దశకంఠుపనుపున ధరణీశ్వరులను
మునుకొని పాతాళమునఁ గొనిపోవ
నాతఁడు పరిబూని నల్లేఁగినాఁడు
వానిఁగానఁగరాదు వనజునకైన
మాయల మతముల మంత్రయంత్రముల
నధికుఁడాతని గెల్వ హరిహరాదులకుఁ
దరముగాదటుగాన ధరణీశ్వరులను
గావఁగ లేనయ్య కపికులోత్తముఁడ!
చెలువొందు వనచరసేనల నెల్ల
వెలయంగ దగ్గఱ [1]విడియంగఁజేసి
జరుగుము నీవింక నన్ని దిక్కులకు"

—:సుగ్రీవుడు హనుమదాదులఁబిలిచి
మైరావణునిగుఱించి చెప్పుట:—

అనవుండు సుగ్రీవుఁడతిసంభ్రమమున
హనుమంతు మొదలుగా నందఱుంబిలిచి
'యీవార్త వింటిరె! యిందఱు మీరు
కరమర్థి రాజులఁగావంగవలయు"
అనవుండు కపివీరులవుగాక యనుచుఁ
బోయి యనిలజుని బుద్ధినూహింప
[2]నంజనాసుతుఁడంత నటకేఁగుదెంచి

1 [illegible] 2 చెలువొంగ వానరసేనల నెల.

—:హనుమంతుఁడు వాలంబుకోటనేర్పఱచి
రామలక్ష్మణులఁ గాచుట:—

కొమరొప్ప వాలంబుఁ గోటగాఁదీర్చి
పాతాళమునఁగొంత ప్రబలంబుగాఁగ
మింటికినెగయించి మిన్ను ముట్టించి
వజ్రపంజరముగావడిఁ జుట్టుముట్టఁ
(జెలువొంద వానరసేనలప్పుడును)
నత్యంత శూరులై యుందుండిరంత.

—:మైరావణుడు తన పత్నితో రామలక్ష్మణులఁ
గాళికి బలియిత్తునని పల్కుట:—

మరిసంభ్రమంబున మహిరావణుండు
దశకంఠుపనిబూని తనపురికేఁగి
తననివానముఁజొచ్చి తనపత్నిఁబిలిచి
పౌలస్త్యపగతుల భానువంశజులఁ
బరఁగంగఁగొనివచ్చి భద్రకాళికిని
బలియిత్తునేఁడు నాపంతంబుమెఱయఁ
గొమరొప్ప నీవింట గృహదేవతలను
నర్చింపు మనవుఁడు నతిభీతిఁబొంది
మాతంగి చలియించి మహిరావణేశుఁ
గనుఁగొని పలికె [1]గద్గదకంఠి యవుడు

—:మాతంగి మైరావణునకు హితమును జెప్పుట:—

ఇదియేమి రావణ! యీవిచారంబు

---

[1] గాగకంఠియగుచు.

చింతింపఁ దగునయ్య చల్ల బోనేఁడు
పనిలేని పనినీకుఁ బగయేటికయ్య
ఒరుఁబగ నీమీఁద నూహించుకొనుట
బుద్ధియెరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొనుట
నీతివిరోధంబు నిఖిలంబులోనఁ
జెప్పెద వినవయ్య శ్రీరాఘవుండు
పరఁగ రావణుఁ [1] బాధఁబడలేక వేగ
[2] మురహారితోసురల్ మొఱఁబెట్టుకొన్న
కారణవశమునఁ గౌసల్య [3] యందుఁ
బుట్టినాదనుజులఁ బోకార్చుకొఱకు
నటుగాన నరుఁడుగాఁడతఁడు శ్రీవరుఁడు,
పిన్నప్రాయమునాఁడు పెర్మిఁగౌశికుఁడు
యాగసంరక్షకై యర్థించుటయును
[4] ననుజలక్ష్మణునితో నటఁగూడి వేడ్కఁ
దనతండ్రి పనుపునఁదగ మునీశ్వరుని
పనిపూని యటుపోయి పంతంబు మెఱయఁ
బరఁగ సుబాహుని భస్మంబుచేసి
తాటకిఁదెగటార్చి తడయ [5] క వేగ
మారీచుఁ [6] బోద్రోలి మహిమచెన్నొంద
యుసఁగంగ మునివరు యాగంబుఁగాచె
[7] సకలదనుజులనుఁ జావంగఁగొట్టు
దివ్యబాణంబులఁ దెలఁగొప్పవడసి
వలనొప్ప నామునివరునితోఁగూడి

[1] చేతిబాధలకుగాక. [2] ముదమునత్రిదశులు. [3] కలన. [4] లక్ష్మణసహితుఁడై రాజిల్లువేడ్క. [5] కాక్షణము. [6] పొదలి. [7] సకలదనుజుల ద్రుంపఁజాలినయట్టి.

చనుచు గౌతమపత్ని శాపంబు మాన్పి
జనకునియింటికి సరగునఁబోయి
త్రిపురసంహరువిల్లుఁ దెగువమై విఱచి
వైదేహిఁజేకొని వచ్చియుద్ధతిని
పరశురాముని బాహుబలము నిర్జించి
వచ్చియయోధ్యలో వసియించినాఁడు,
తొలి[1]మత్స్యరూపుఁడై తోయధిఁజొచ్చి
వేదచోరకుఁబట్టి విదలించినాఁడు,
అమృతంబు కొఱకునై యసురులు సురలు
(మందరాద్రినిఁగొని మథియింపనపుడు)
అంబుధివెఱువంగ [2]నద్రిక్రుంగినను
గూర్మావతారుఁడై కోలఁదెన్నరాని
[3]మందరగ మోసిన మధుసూదనుఁడు,
జగములన్నియుఁ బట్టి చాపగాఁజుట్టి
కొనిపోయి పాతాళగుహఁజొచ్చినట్టి
దనుజుని వరహావతారుఁడై త్రుంచి
భూమిఁదెచ్చినయట్టి పురుషోత్తముండు,
కోపించి కంబానఁగొమరొప్ప వెడల
నరసింహుఁడై వానినఖములఁజీరి
ప్రహ్లాదుఁగాచిన పరమాత్ముఁడితఁడు,
వామనుండై పూని వసుమతిఁగొనుచుఁ
బాతాళమునబలిఁ బడఁద్రోచినాఁడు,
జన్నిగట్టులరాజు జమదగ్నియందు

[1] మతస్వయతి. [2] అవని. [3] మహియెల్ల. [4] విప్రులకై పూనిజమదగ్ని........,
[5] దిచ్చటి.

రాముఁడై జనియించి రాజుల నెల్లఁ
బట్టి చెండాడిన భక్తవత్సలుఁడు,
త్రిదశులభయమెల్లఁ దీర్చుటకొఱకు
రాముఁడై జనియించె రఘువంశమునను.
ఇట్టి రాముని దేవి నెలుఁగెత్తి తెచ్చి
ముదమునఁ ద్రిదశారి మురియుచున్నాఁడు
ముట్టిన మాత్రాన మునిఁగించు నతనిఁ
[1]బోరున కీడ్చుట పాసఁగు నే నీకు
వారలఁ దెచ్చఁబోకు వలదు రావణుఁడ !
[illegible]రాజ్యభోగంబు పట్టిసంపదల
నీధర నేలుచు నిట్టి సౌభాగ్య
మనుభవించుట లెస్స యవినీతిమాను
నితంద్రిపగఁ గాదు నీకఁగాదు
తలపోయఁ దిదియును ధర్మంబుఁ గాదు."
[2]అనియిట్లు బలుకంగ నాసతి యవుడు

—: మాతంగిమాటలకు మైరావణుఁడు బదులు చెప్పుట :—

(మైరావణుఁడనియె మాతంగిఁజూచి)
"నీవు చెప్పినబుద్ధి నేవిటి నేని
పరలోకదూరంబు భావించిచూడ
నాదశకంధరుఁ డాపదఁ బొంది
యక్కట పడిపంప నాపనిఁబూని
మానిన జగములో మగువరో! నగరె
యెంతైన నఁదనవారికెడలినచోట

[1]బోడిట్టుకూచెదవు చిత్రమే వీరు. [2]అనఁగ యువతికి మైరావణుండనెను.

బ్రహ్మరుద్రాదులపై నైనఁబూని
పగనిర్వహింపుట పంతంబుగాక
యింతి ! నీమాటకు నేమానియుంట
మానుగా జగములో మగపాడిగాదు
వెలయంగవీరుఁడో వీరభద్రుండో
యేలచింతించెద నీమానవులకు
నటుఁబోయి తెచ్చెద''నని వీడుకొలిపి

—:మైరావణుఁడు తన యిద్దఱు మంత్రులతో
రామలక్ష్మణులనుఁ దెచ్చుటకు బయలుదేరుట:—

తనమంత్రులగువారిఁ దనరనిద్దఱిని
ఘటికనూదిముఖులఁ గరమొప్పఁజూచి
తెలిఁగొప్పరాజులఁ దెత్తుముగాన
నాయత్తపడుడని యటువీడుకొలిపి
చౌషష్టివిద్యలఁజతురుండుగాన
నాయత్తపడఁజూచె నపుడు రావణుఁడు
కలనిగారులబొంది కప్పురొయ్యయును
గాలిచీరయు నీలికాళయునమర
వలనొప్పభూతియు వాయుబంధనముఁ
గనుగట్టు భూకట్టు కావువిభూతి
యుద్వేషణంబును నుత్కర్షణంబు
మోహనభస్మంబు మొదలైనయట్టి
మందులువసియుంచి మానుగాపెట్టి
మంత్రిసమేతుఁడై మైరావణుండు
లంకకు పాతాళలంకకు నొక్క

వనజనాళముతోడ వాటమైయున్న
యామార్గమున నాతఁడతి వేగఁగదలి
వచ్చియానాళంబు వాకిటన్నిలిచి
నెలకొని యొకతరుసీడఁగూర్చుండి
చెలువొంద నరసేనలన్నియుఁ జూచి
సొంపార ఘటికునిఁజూచి యిట్లనియె.

—: ఘటికుని రామలక్ష్మణులవృత్తాంతమరసి రమ్మని
మైరావణుఁడు పంపుట :—

"తరుచర సేనతోఁ దడయక చొచ్చి
సన్నిధానముఁజూచి సర్వంబునరసి
యొనరంగ రాజులు నున్నచోటెఱిఁగి
వేవేఁగరమ్మని వీడుకొల్పిననుఁ
గొమరొప్పఁబనిబూని ఘటికుండుఁబోయి
కొమరొప్ప నాసేనఁ దిరిగిరాఁజూచి
యంజనీసుతువాల మాకృతిఁజూచి
కరమొప్పవాలంబుఁ గదలించిచూచి
యులవిగానకయెగసి యాకాశమునకు
నటఁజనరాకున్న నతఁడేఁగుదెంచి
యువివిన్నపము సేయ నతనితోననియె.
"వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట 250
నొప్పుగా దృఢశాలి యొప్పారఁజూచి
చంద్రసూర్యులకును సాధింపరాదు
యతిశయమైనట్టి యావాలమహిమ
నేమని చెప్పుదు నెన్నడుఁజూచి

ఘొఱుఁగము రావణ! ఈభువియందుఁ
జెలఁగి వానరవీరసేనలకెల్లఁ
దనవాలమల్లార్చి తగఁగోటసేసి
భూమికి మింటికిఁ బోరామిఁజేసి
హనుమంతుఁడెంతయు నలవాయుదేవుఁ
గరణి విజృంభించి కాచుచున్నాఁడు.
అటుగాన ఛేదింప నజానకునైన
కొలఁదిగాదన’’ వాఁడు కోపించిచూచి,

—: మైరావణుఁడు ఘటికునికి రోషము వుట్టునట్లు
నొవ్వనాడుట :—

పొలుపొందఁబగవానిఁ బొగడెడువాఁడు
యేపాటిశూరుఁడౌనిల మీఁదనతనిఁ
గరమర్థినాముఁదు ఘనముగాఁజేసి
పగవానిపొగడెడు వదవుగాన
మగపాటి పొకార్చి మానంబుఁదూలి
భీతిల్లి వెసఁ జెడిబ్రేలమగాక
యిట్టిమాటలు శూరులేల పల్కుదురు
సూరులకిట్లేల చొప్పదునయ్య
కొమరొప్ప మాప్రాపుఁ గోరినవెనుక
పందమాటలు మగపాటియేనీకు’’
అనియిట్లు ఘటికుని నాడుటఁజూచి
సూదిముఖుండంత శూరుఁడై పలికె,
‘‘వలదుమైరావణ! వనచరసేన
వేఁగతి నున్నదో యిట్లాడనేల

ఘటికుని నూరక కారింపనేల
వలనొప్పనేఁ బోయివచ్చెదఁజూచి"
అనవుండు రావణుండత్యుగ్రగతిని
ముదమొప్పఁగా సూదిముఖుదెసఁజూచి
"వానరసేనెంత వాయుజుండెంత
అదియుంతనూరకె యడలుచున్నారు
మదిలోన వెలుఁగని మంగళముఁజూచి
పెనుపొందశునకింబు బెదరనయ్యిల్లి
ఘటికునిమాటకుఁ గలఁగెదవీవు"

—: సూదిముఖుని దంభోక్తులు :—

[1]అనగసూదిముఖుఁ డత్యంతగర్వమున
బలువడిదర్పించి బాహాప్పళించి
"వినవయ్యరావణ! వీరపుంగవుడ!
వలినొప్ప నెఱుఁగవా నా బాహుబలము
దివిజులనందఱఁ దెగటార్చినాఁడ
నమరలోకంబెల్ల నల్లాడఁజేసి
యమరేంద్రునరకాల [2]నణఁచినవాఁడ
నానరనంబుధులెల్ల నొకచేతఁజల్లి
మత్స్యకూర్మంబుల మాల్లాడినాఁడ
కుధరంబులేదును గుదగ్రుచ్చి మేన
వనమాలపేరుగావడిఁ బేర్చిదాల్చి
యానందలీలల నాడెడువాఁడ
గానని[3]నిప్పుడు మాఱుగలదెనాశక్తిఁ

అనవుండు సూదిముఖుండతి గర్వమునను. [2] నాడిన. [3] యిప్పటు.

బరికించిచూడుము పవనజువలన
నాభయంబునులేక యతనివాలంబు
నవలీలగాఁగ నేనదరంటఁ బొడిచి
రయమునఁజెండాడి రాజులఁదెత్తుఁ
గాదేని మరి నేలఁ గన్నంబువెట్టి
మెఱుఁగకుండఁగఁజొచ్చి యిన కులోత్తముల
నెఱయంగఁ గొనివచ్చి నిన్ను మెప్పింతు''
అనిభీకరములాడి యతఁడంతఁగదలె.

—: సూదిముఖుఁడు వాలంపుకోటదరిఁజేరుట :—

కోమరొప్పవాలంపు కోటకుఁజేరి
యతిభయంకరమైన యాకోటఁజూచి
దాఁటిపోరాదని తనలోనవగచి
బయలుఁబొడిచినను బాహ్యమౌననుచు
నేలఁగన్నముఁబెట్టి నెఱివిచారించి
యరువదియోజనాలటఁ గ్రిందఁద్రవ్వి
పొలుపొందముక్కునఁ బొడిచెనాక్షణమె.

—: సూదిముఖుఁడు తన ముక్కును బోగొట్టుకొని మైరావణునితో మొఱవెట్టుకొనుట :—

పటుకున వాలంబు పొటుకునఁదాఁక
ముక్కువిరిగినవాఁడు మొఱవెట్టుకొనుచు
సురసురముక్కుచు సొంపెల్లఁబోలిసి
నెత్తురుగారంగ నేలఁద్రావాలుచునుఁ
బొలుపొందనానరభోజకు నెదుర

నిలిచిన నాతండు నివ్వెరగంది
చూచి మైరావణు నూదిముఖుతోడ
యిదియేమిచిత్రమో యిట్టి కార్యంబుఁ
జెప్పు[1] మెట్లన్నను జేరియంతయును
సొంపారవలికె నానూదిముఖుండు
" నెటిఘటికునిమాట నిక్కంబు దేవ!
కోటదగ్గఱపోయి కొమరొప్పఁజూచి
[2]వడి నెక్కఁబోయిన వజ్ర పంజరము
(నంబరమునదాఁట నలవిగాకున్నఁ)
(గరమర్థితో నేలఁ గన్నంబు వెట్టి)
(వరసతోడుత నలువది యోజనములు)
త్రవ్వియాక్రిందట దర్పంబు మెఱసి
ముక్కునఁబొడిచిన ముడమొప్పవాయు
పుత్రుబాలము తాకి పోయెనాముక్కు."
అనవిని రావణుండతివిస్మయమున
ఘూర్ణిల్లుముఖమునఁ గోపంబు లెసఁగఁ
జింతించి చెక్కిటఁ జెయిఁజేర్చివాఁడు,

—: మైరావణుఁడుపాయాంతరములనాలోచించుట :—

ఏయుపాయంబుల నినకులోత్తములఁ
గొనిపోదునని మరికొంత చింతించి;
ఇదియేలఁగైకొంటిఁ నీదశకంఠుఁ
బనియేలఁగైకొంటిఁ బవననందనుని
నేగతినణఁగింతు నేమి సేయుదును"

[1] యేర్పడునన్న. [2] వడినెక్కనలవిగాదా వజ్రపంజరము.

అనియిట్లు చింతించి యసురవల్లభుఁడు
తనమదిలోపలఁ దల్చె నొకమాయ.

—: మైరావణుఁడు విభీషణుని యాకారంబునుదాల్చి కోటవద్దకుఁజనుట :—

ఆరయ వారలఁబంపి యావిభీషణుని
యాకారమెంతయు నలవడఁదాల్చి
[1]యందఱభేదింతు నవలీలగానుఁ
[2]దక్కఁదార్ల సాక్ష్యంబుగాదిపుడు
అనిబుద్ధిలోపల నటసంతసిల్లి
కపటవేషంబునఁ గరువ సుతునిఁ
జేరంగఁజనుదెంచి చెలిమి[3]యొనర్చి
యత్యంతయుతితో ననెనొక్కమాట.

—: మైరావణుఁడు హనుమంతుని మోసగించుట :—

"రావయ్యపవనజ! రమ్యచారిత్ర!
అలరావణునిచేత నవమానమంది
లంకవెల్వడి వచ్చిరాఘువేశ్వరుని
శరణువేడిన వనచరులెల్లఁగూడి
యితనిఁగావఁగ నేరదితఁడురాక్షసుఁడు
వలదన్న, నావేళ వాయుతనూజ!
అభయమిప్పించిన యాత్మభంధుఁడవు
ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారమేది
సేయంగఁదలఁచిన సృష్టిలోపలను

1 భేదపుట్టింతు మొందఱకటకేన. 2 తక్కినదాన గానసాధ్యంబు.... 3 ఘనరించి.

భాగ్యవంతుండని పలుకు[1]టఁజేత
నొనరంగఁజేసిన యుపకారమునకు
నెలమిఁబ్రత్యుపకారమేఁజేయఁగలేఁ
డనరనేఁటుగాన ధన్యుండనైతి
వెలయంగనామాట [2]వినవయ్యనీవు
ఒనరంగనెగ్గుగా నూహింపవలదు
[3]నీయెడబొంకను నిజమైనమాట,
ఎడరైనకార్యంబు నెఱిఁగింపకున్న
బంధుఁడు[4]ఘాఁడౌనే పగవాఁడు - ని
యీమహాకార్యంబు నెఱిఁగింపరాదు
కానఁజెప్పెద నొక్కకార్యంబు వినుము
నినుఁబిలుపించి నాడిన కులోత్తముఁడు
యేమికార్యమునకో యెఱుఁగముకాని
రామసౌమిత్రులు రాజులుగాన
నవుగాములెఱుఁగక యాడుచుండుదురు
నిర్మలజ్ఞానివి నీయట్టివాఁ
[5]డగునె కొండెములాడ ధర్మాత్మ నిన్ను
అనియిట్లునీయెడ నాడినమాట
విందురు యవుగామి వివరంబులేక
కానరాజులకునుఁ గలదె ధర్మంబు
తుదనీవొకఘడియ తోఁగినఁజాలు
నేఁబోయియాపని యిట్లుగాదనుచు
భానువంశజులకుఁ బరగంగఁజెప్పి

[1]దురగావ. [2]వినవలశనేని. [3]నియ్యెడబొంగక నిజమునుగల్ల. [4]గాండతండు.
[5]తనరరొండెమునకుధర్మరాజుండు.

మొనసినిర్గప్పిరంచి మేలుఁగైకొందు."
అనవుఁడా హనుమంతుఁడాశ్చర్యమంది

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని వార్తలనువిని చింతించుట :—

యిదియేమిరాజులి[1]ట్లీలపంపుదురు
తలఁప నీకార్యంబుఁ దగవిభీషణుఁడు
నాకేలయెఱుఁగించు నరనాథవరులు
యేమిచింతించిరో యెట్లెఱుఁగవచ్చు
[2]కానిమాటలుఁజెప్పఁ గారణంబేమి."
అనియిట్లుచింతించి యాత్మలోపలనుఁ
బవనతనూజుండు భయమునునొంది
తలవాలమప్పుడు తగనుజ్జగించి
కొనివచ్చియొకకొల్వు కూటంబుఁజొచ్చి
మదిలోన బెగడుచు మారుతాత్మజుఁడు
పరఁగంగ నాతపఃఫలమునెట్టిదియో
కాకరాజులకు నేగతిపుట్టగలదో
వినరానిమాటలు [3]వినివిస్మయమున
నూరకేపోరాదు యుర్విలోపలను
నీయభియోగంబు యేలసిద్ధించె"
అనియిట్లుమదిలోన నతిభీతిఁబొంది
తలపోయుచుండె నాతరుచరేశ్వరుఁడు

—: మైరావణుఁడు మాయాబలముచే దాశరథుల నపహరించుట :—

అంత మైరావణుండానంతమొంది

---

[1] ల్లెల్లపని........దురు. [2](యనియుని తనికి నాకిరంబు......చెప్పకారణంబేమి)
[3] యూలవినివిస్మయొరుగ.

తనపని సిద్ధించెఁ దడ వేటికనుచుఁ
గడఁగి రాజులుయున్న కడకేఁగుదెంచి
యామథయుక్తుఁడై యల్లంతనున్న
సౌమిత్రిఁ బొడగాంచి చతురుఁడై యపుడు
దవ్వులనిలుచుండి తనమాయ మెఱసి
దృష్టిబంధనములఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
తనబంధనంబునఁ దానుబంధనముఁ
గదలకుండఁగఁ గట్టి కాకుస్థకులుల
మదినొక్కవాకట్టు మంత్రయంత్రముల
ప్రాణబంధంబునఁ బరగ నిద్దఱనుఁ
దరలకుంటఁగఁ గట్టి తదనంతరంబు
నరయంగఁ దనచేతికనువుగాఁ జేసి
మఱియునచ్చోటన మంత్రణముచేసి
కరమర్థి సేనలో గలభఁ బుట్టించి
యెనయంగ రాజుల నెత్తుకఁబోయి
వనజనాళముఁ జొచ్చి వలనొప్పనిలిచి
జలచరసుతుతోడ జయమని చెప్పి
చలమున జలనిధి సాధించిపోయి
కడఁగి లంకాపురిఁ గరమర్థిఁ జొచ్చి
మహినొప్పనొకయుక్క మందసంబుననుఁ
జక్కగా రాజుల జతనంబుఁ జేసి
కొమరొప్పఁ బాతాళగుహలోనుదాఁచి
తననివాసముఁ జొచ్చి తద్దయునుండె.
''సేననునునుడించి చింతింపకట్లు
హనుమంతుఁడెటుఁబోయె ననివిచారించి
యులర దిక్కులనెల్ల యార్పులివియేమి

యీ మొనలిది యేమి యీ మూక లేమి "
అనుచు సుగ్రీవుండు నాశ్చర్యమందె.
అనయంబు పవనుజుండా రవంబులను
విని మనంబున మహావిస్మయం బొంది

—: హనుమంతుఁడు రాజులఁగానక చింతించుట ;
సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని మందలించుట —

" కపటరక్కసుండేమి కార్యంబు చేసె
నేనేలఁదొలఁగితి నేగతి మాలి "
అని భయంబున నొంది యాందోళపడుచు
మెల్లన నేతేర ; మిహిరనందనుఁడు
హనుమంతుఁ బొడఁగని యతివేగ వచ్చి
" తగునయ్య ! యిదేమి తరుచరనాథ !
యెందుఁబోయితివిటు విదినీకుఁదగునె
కటకటా ! ధర్మమే ! కరువలితనయ !
బుద్ధినిమఱసించి భూవల్లభులనుఁ
గానిపోయనోగాక కుటిలదానవుఁడు
వెలయు నీపాటెల్ల వ్యర్థంబుగాదె
రావయ్య పోదము రాజులకడకు."
అనుచు సుగ్రీవుండు నంజనీసుతుఁడు
మాటలాడుచు రాజమార్గంబుఁ జేరి
పొలుపొందరాజుల పోకడఁజూచి
రవిసుతుఁడంతయు రభసంబుతోడ
వాకిలి ద్వారంగ వాయునందనుఁడు

—:హనుమంతుఁడు కోపముచే విభీషణునిపై నాగ్రహపడుట :—

కోపంబు వగవును గోరి[1] కెంపొంద
నావిభీషణుఁబట్టి యదరంట వేసి
[2]వాలంబు మెడఁగట్టి వసుమతిఁగూడ
నడఁచి[3] చంపెదననుచు నాగ్రహం[4]బొంద

—: సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని శాంతింపఁ జేయుట :—

వాలి[5]యనుజుఁడంత వడినందుఁ జొచ్చి
యందఱు వెరఁగంద హనుమంతుఁ జూచి
యనిలతనూభవ ! [6]ఆగ్రహంబునను
నీనిఁజంపఁగఁ బూననితఁడేమి చేసెఁ
బెనుపొందనీవర్రిఁ బెంచిన చెట్టు
విఱిచి వేయఁగ నీకు విహితమే చెపుమ
తనర నీ వెఱుఁగని ధర్మంబుగలదె
[7]అవనిలో నీకిది యపకీర్తిగాదె
[8]తప్పనుఁదెలియకఁ దగునె యిటుసేయ "
అనహనుమంతుఁడు [9]యర్కజుఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణునిఁ బలుతెఱంగుల నిందించుట :—

" లంకవెల్వడివచ్చి రాఘవేశ్వరుని
(శరణు వేఁడుచు వీఁడు సైన్యంబుఁగూడె)
వీని నమ్మఁగరాదు విడువుమీమాట ;
దనరంగ[10] నేఁడిట్లుదార్కొని వచ్చె

[1] పెనంగొనంగ. [2] వాలమున. [3] చెప్పద. [4] బునను, [5] తనూజుండు. [6] ఆగ్రహమాను. ఇలలోననిరెద్ది. [8] తప్పకాయనియాజ్ఞ. [9] అంగదు. [10] పెటిదిదార్కొన వచ్చు.

నాఁడునువీనికై నరనాథువరులఁ
బలుమాఱు వేఁడిన బలమెల్ల నాకు
నన్నియుఁదలకూడె నపకారమునకు
[1]దోషకారియుఁగొన్ని దుర్భాషలాడి
మిథ్యాపవాదంబు మేదినీశ్వరుల
[2]తలఁదడవుచుఁగొన్ని తగనాకుఁజెప్పి
బంధుకృత్యంబున భయముఁబుట్టించి
యుండకపొమ్మని యుక్తులుఁజెప్పి
కోమరొప్ప వాలంబు కోట[3]దింపించి
[4]నేఁదొలఁగఁగఁజూచి నీతికిఁబాసి
పగవారిఁగూడిన పాపకర్ముండు
రాణివాసద్రోహి రావణానుజుఁడు
కానఁజంపెద వీనిఁగరుణఁజేవిడిచి."

—:సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని న్యాయవర్తనమును దెలియఁజెప్పుట:—

అనిన సుగ్రీవుండు హనుమంతుతోడఁ
" దనబ్రదుకుకోఱకుఁ దనవారిఁ బాసి
[5]పరగునరాజుల శరణనిచొచ్చి
మర్మములెఱిఁగించి మహియెల్ల నెఱుఁగఁ
[6]గూర్మిమనజయముఁ గోరెడువాఁడు
తలఁచునే ద్రోహంబుఁ దలపోసిచూడ
[7]యెఱిఁగియుఁజేసిన నిందేలయుండు
నటుగాన వృత్తాంత మడిగెదనతని"
ననుచు దగ్గఱవచ్చి యావిభీషణుని

---

[1] అపకారమరికొన్ని దుర్భాషలాడి. [2] తలదవిడోక. [3] దిపించి. [4] నెనుతొలంగ
[5] చెలువొంద. [6] గొమరొప్ప. [7] యెఱగక.

గనుఁగొని పలికె నాకపికులోత్తముఁడు

—: సుగ్రీవుడు విభీషణునివలన మైరావణుని మాయల నెఱుంగుట :—

" యెసఁగ రాక్షసమాయ నెఱుఁగుదువీవు
మారుతియాడిన మాటలన్నియును
వింటివే పౌలస్త్య! వివరంబుగాను
నిట్టికార్యముమఱి యెవ్వఁడు సేయు"
ననినవిభీషణుండపుడిట్టులనియె,
" అపరంజ్యోతిరూపుఁడైన రాఘవుని
పాదసేవకుఁడనై [1]బ్రదుకఁగోఱకు
[2]అరయనన్నుఁగూడ నటువీడివచ్చి
[3]సరగున రఘురాము శరణంబుఁజొచ్చి
యీపాపములుసేయ నిదినాకువశమె
యిందెయుండెదగాని యెందుఁబోయెదను
నిట్టికష్టపుచేత లేలచేసెదను
దొల్లి మైరావణుతోఁ జిన్ననాఁడు
కూడియుండఁగ మహాకుహకబుద్ధులను
నరయఁగా నేర్చె [4]వాఁడతియుక్తిశాలి
మాయవాఁడటుగాన మైరావణుండు
నారూపుఁగైకొని నమ్మించిచొచ్చి
యిట్లుసేయఁగ నాకునిన్నియువచ్చెఁ
బటుశక్తి రాజేంద్ర! పరఁగమాయావి
కొనిచనియనో కాక కొసరమిలేక

[1] బ్రతికెడికొఱకు. [2] అరయుఁన్ని నిహపరసాధనంబనుచు. [3] చేకొని. [4] వాడు శెసంతశాలి.

తనపాలిదైవంబుఁ దనపాలిగురువుఁ
దనపాలిటిస్వామిఁ దప్పనాడినను
దలవెక్కు వ్రక్కలౌఁ [1]దరలు ప్రాణములు"
అనవుండు హనుమంతుఁడతనిమాటలకు
వినివిస్మయంబంది వివశుఁడై తెలిసి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణుని మాటలనువిని వాపోవుట :—

అతిదుఃఖమును బొంది "హా"యని రోఁడ్చి
"యక్కట! రఘురామ! అవనీశతిలక!
పాపసంహారకా! పరమాత్మరామ!
వరబాణనిధిరామ! వనజాప్తరామ!
నీకిటు దుర్దశ నేఁడేల వచ్చెఁ
బరఁగఁబండ్రెండేండ్ల బాలప్రాయమునఁ
గౌశికుయాగంబుఁ గరమర్థిఁగాఁచి
తాటకినొకకోల ధరయెల్ల నెఱుఁగ
నేసిన రఘురామ! ఇనవంశతిలక!
తెఱఁగొప్పఁదపసిచే దీవనల్ పొంది
జనకుని యింటికిఁ జతురుఁడై పోయి
జనపతులందఱు జయజయయనఁగ
హరువిల్లు విఱిచిన హారామరామ!
వైదేహిఁ బెండ్లాడి వడినీవురాఁగఁ
బరశురాముఁడువచ్చి పవనవేగమున
[2]నడ్డగించినవేగ నతనిబాగణఁచి
యారూఢమైనట్టి యయోధ్యఁజొచ్చి

తా॥గు. [2]అడంబువచ్చిన అతనిమదముదీర్చి

పిన్నమ్మకైకేయి ప్రియములేకున్నఁ
దల్లిదండ్రులయాజ్ఞఁ దలమోచుకొనుచు,
నడవులకరగుచు [1]నఖిలమునులకు
నభయంబులిచ్చిన హేరాఘవేంద్ర!
ఖరదూషణాదుల ఖండించినట్టి
ఓరాఘవేశ్వర! ఓరామచంద్ర!
నిర్మలసుజ్ఞాన! నిగమస్వరూప!
అరయంగఁదిమిరంబులణఁచినయట్టి
[2]రవికియునహితమేర్పడిన చందమున
రాక్షసాంతకుఁడౌర! రణబలోద్ధామ!
పరమాత్మ! నీకునీపాటువాటిల్లె
నేమని వగతు నేనేమిసేయుదును
నని పెక్కుభంగుల నావాయునుతుఁడు
తలపోసి తలపోసి తద్దయువగచి
పోనాడితిని రామభూవర! నిన్ను
నెల్లరాణువతోడ నేర్పడనిలిచి
కరమర్థిఁ బోరాడఁ గలఁడె యొండొకఁడు
నవనిజతోడ మాటాడినయట్టి
మాటలబీరంబు మడిసె నన్నియునుఁ
గొమరొప్పరావణుకోర్కెసిద్ధించె ”

—. అంగదాదులు హనుమంతునకు ధైర్యముఁ జెప్పుట :—

నని యని పలుమాఱు నలయుచుండఁగను
నంగదాదులు వచ్చి యనిలజు నెత్తి

---

1 అఖిలమునివరుల. [2]రవికహితుంబు మార్పడినచందమున. [3]దుడిళ.

యేల వగతువయ్య యితరునిభంగి
వగచుటకార్యమే వాయుతనూజ!
నీవిట్లు వగచిన నిందెవ్వరైనఁ
తలపోసి చూచిన దక్షులున్నారె
నీవింతవగతువే నిజశక్తి మెఱసి
రామచంద్రులఁ జూడ రణభూమియందు
నీవె కార్యంబులు నిలువఁబెట్టితివి
పఱఁగ వానరసేనప్రాణమెత్తితివి
తరుచరసేనకుఁ ద్రాతవునీవు
యీలంక మారంబు లీవెఱుంగుదువు
పొలుపొందరాజులపోకడ వినినఁ
బలుదెఱంగుల సేనభగ్నమైపోవు
భానుండులేని భూపట్టంబుకరణిఁ
జంద్రోదయము లేని శార్వరిభంగిఁ
బతిలేనిసతిభంగి; పార్థివరహిత
మైననుఁ గార్యంబుల ట్లుండగాను
జెలఁగివారధి దాఁటిసీత నమ్మించి
తెఱఁగొప్ప సేనలఁదెచ్చి చేర్పించి
మాయల మాటల మరికోలుపోయి
తావ్యర్థమైపోయెఁదరుచరేశ్వరుఁడు
అనినిన్నుఁబలుకుదురఖలదేశములఁ
బొరిబొరిజానకి పొలియునంతంత ”
అనిప్రియమొనరింప నావాయుసుతుఁడుఁ
దెలిసియంతటలేచి ధీరుఁడై నిలిచి
“ నాకుమోసము[1] లేదె ననుమోసపుచ్చి

---

[1] గలదె.

యుండక పోమ్మని యుక్తులఁ జెప్పి
క్రూరుఁడై రాజులఁ గొనిపోయినాఁడు
నేవానిఁ జంపెద నిజశక్తి మెఱసి
కొండలలో డాగి గుహలఁ జొచ్చినను
నమరఁ బాతాళంబు నందు కేఁగినను
నరయ నాకాశంబు నకునైనఁ బోయి
మఱియు బ్రహ్మాదుల మఱుగుఁ జొచ్చిననుఁ
బ్రాభవంబున వానిఁ బట్టి ఖండింతుఁ
గాదేని జగములఁ గరములఁ బట్టి
క్షీరతనౌక చీర తెర నెత్తినట్లు
జెకలింతుఁ ద్రిదశులు భీతిల్లి వణఁక
నక్షత్రములు క్రుంగ నగములుఁ గ్రుంగఁ
బెడచేత మిన్నొక్క పెట్టునఁ జఱచెఁ
జెలఁగి బ్రహ్మాండముల్ చెల్లఁ బోరాడి
తెత్తు రాజుల నన్ని తెఱఁగుల నైన
మఱి నాకసాధ్యంబు మహిలోనఁ గలదె"
అని తన మదిలోన నాటోపముననుఁ
బవనతనూజుఁడు బాహాప్పళించి
"కఱకు రాక్షస మాయ కానంగ రాదు
[1]యాపురికి నిత్రోవ యదియెందుఁ బోవు
నరయు విభీషణ! నీ వెఱుంగుదువు
పౌలస్త్య! చెప్పుమా పరఁగంగ నాకు
ననిగారవంబున [2]నంజనాసుతుఁడు
[3]అడుగ విభీషణుఁ డాతనిఁ జూచి

---

[1] ఆపురమునకు త్రోవ. [2] నతని గారవించి. [3] అడిగిన.

—:విభీషణుఁడు హనుమంతునకుఁ బాతాళలంకకుఁబోవు మార్గమును జెప్పుట :—

" కొమరొప్పనల్ల దే కొలనులోపలను
నలుపొంద[1] లేతవనజములు రెండు
నలువొప్పనున్న నానాళంబుఁజొచ్చి
పోవయ్యలంకకు భువనైకవీర !"
అనవుండు హనుమంతుఁ డానాళవీథిఁ
జనఁజొచ్చెనటఁ బోయిచనిచని యెదురఁ
గనియెనుగ్రాకారు ఘనబాహుబలుని
వాఁడంతఘుర్జించె వారధుల్ కలఁగ
నతిభయంకరముగా నట్టహాసంబుఁ
జేసినమారుతి చెదఱకపోవ

—: మత్స్యవల్లభమరుత్సుతుల యుద్ధము :—

" ఎందుఁబోయెదవోరి ! యింకనాయెదుటఁ
జిక్కితి " వనవుఁడు చిరునవ్వు నవ్వి
కరువలిపుత్రుండు కైకొకవానిఁ
బెడచేత వేసిన భీతిల్లి [3]మిగులఁ
దెలిసివాఁడప్పుడు ధీరుఁడై నిలిచి
వలనొప్ప హనుమంతు వక్షంబుఁ బొడిచె,
వాయునందనుడంత వాలంబుఁజాఁచి
పెట్టుకొన్నంతట భీతిల్లియతఁడు
తనర హనూమంతుఁ డనువునొప్పింప
నాగ్రహంబున వాని నదరంటఁబట్టి

[1] [illegible] [2] కొనకపోవ. [3] మగి.

వేసినవాఁడంత వివశుండుగాఁగ
నంజనీసుతు దేహ మలమి పట్టుటయు
వానిహస్తంబును వడిఁగ్రోసెనంత
ద్రొబ్బినవాఁడంత దొలఁగకనిలిచి
పోరాడిరిద్దఱు భువనంబుగ్రుంగఁ
పాతాళలోకంబు బలువడిఁగలఁగ
[1]శీతాంశుభానులు చీకాకుపడఁగ
మలఁగక నక్షత్రమండలి వణఁక
నష్టదిగ్గజములు నతిభీతినొంద
నిరువురుఁదమలోన నిట్టుబోరాడ
నలయకమదిలోన హనుమంతుడంత

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని పరాక్రమమునకు నాశ్చర్యపడుట :—

నాతనిభుజశక్తి కాశ్చర్యమంది ;
" చలముననాతోడ సరిఁబోరెనితఁడు
[2]వీఁడెవ్వఁడో వీని వృత్తాంతమెల్ల
[3]నరయకపోరుట యదిబుద్ధిగాదు
కణఁగి ముందట రాచకార్యంబుకలదు "
అని నిశ్చయముఁ జేసి యతనితో ననియె.

— హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని వృత్తాంతమడుగుట :—

" [4]రావోయి ! నాతోడ రభసంబుమెఱసి

---

[1]చంద్ర సూర్యగలు. [2]వీరెవ్వఁడోగాక వృత్తాంతమెరిగి. [3]అలయక. [4]రాఁగోయి.

[1]యేకాంగివై పోర నేమికారణము
యెవ్వని బంటవు యేదినీపురము
తనరంగ నీతల్లిదండ్రులెవ్వారు
నీపేరుఁజెప్పుమా [2]నిజముగానాకు"
నన జలచరసూనుఁడనిలనందనునిఁ
గనుఁగొని పలికెను [3]గర్వంబుమెఱసి
"పేరును బురమును బేర్కొనఁ దగునె
సమయమా యీవేళ సమరంబులోన"
[4]నినఁ హనుమంతుఁడతని మాటలకు
వెలయంగ మదిలోన విస్మయంబంది
"ఎదురుతన్నెఱుఁగక నేకాంగియిట్లు
దగఁబోరుటయు వీరధర్మంబుగాదు,
అటుగాన నాకమాట కమరనుత్తరముఁ
గరమర్థితోఁ జెప్పు కపటంబు మాని"
యనవుండు వినినవ్వి హనుమంతుతోడ
మనమారఁబలికె నామత్స్యవల్లభుఁడు

—: మత్స్యవల్లభుఁడు తన జన్మవృత్తాంతముఁ జెప్పుట .—

"వినవయ్య నాకథ వృత్తాంతమెల్లఁ
బొలుపొంద నావాయు పుత్రుఁడైనట్టి
హనుమంతుఁ[1]డనఘాత్ముఁ డరయ మాతండ్రి
[5]తెఱఁగొప్ప జలచర తిమియు మాతల్లి
పాతాళలంకకుఁ బతియైనవాఁడు
మమ్మేలునాతఁడు మైరావణుండు

[1] యె...గి. [2] నిత్యంబు. [3] మార్గంబు. [4] దశకు...డ. [5] చెలువొందతిమియును జలచరమాతల్లి.

వలనొప్పనను మత్స్య వల్లభుఁ డద్రు
హనుమంతు పుత్త్రుండనటుగాననన్నుఁ
గెలువఁగఁ బోరాదు గెలిచిన పిదప
నీవునీ దెస కేఁగు నిఖిలైకవీర !
అనవుండు హనుమంతుఁ డాశ్చర్యమంది
" వాయుజుఁడేయూరు వనితయే యూరు
పొలుపొంద హనుమంతు పుత్త్రుండనుచు
బొంకుచున్నాఁడవు పొసఁగదీమాట
పరఁగ [1] వాయుసుతుఁడు పటుబ్రహ్మచారి
[2] కలదె బొంకితివిట్లు కపటమార్గమున "
(ననవిని యతఁడంత హనుమంతుకనియె)
" బొంక నాకేటికి పొలుపొందనాదు
జన్మప్రకారంబు [3] సరసత వినుము
శ్రీరాముపంపునఁ జెలఁగి వాయుజుఁడు.
వెలయంగ జానకి వెదకేటికోటకు
పొలుపొందలంకకుఁ బోవుటియపుడు
[4] చెలఁగియంబుధిదాఁటఁ జెమటగ్రమ్మఁగను
[5] నరయఁ జెమటఁబుచ్చి యంబుధికై వఁ
దిమియను మీనంబు తెలఁగొప్ప [6] మ్రింగె,
మ్రింగిన [7] మీనంబు మేలుకడుపున
మనమారఁబుట్టిన మత్స్యవల్లభుఁడ
నేవీని పంపున నిందున్నవాఁడ
ననహనుమంతుండు నాత్మలోపలను
వానిమాటకు కును వడిసంతసిల్లి

---

[1] హనుమంతుఁడు బ్రహ్మచార్యుండు. [2] కలగె బొంకితివి కాన. [3] చెప్పద. [4] జలనిధిదాటంగ. [5] అరయంగ నిధపుచ్చి. [6] మ్రింగెను. [7] గర్భంబు మీను.

తనసుతుఁడౌటెఱిఁగి తరుచరేశ్వరుఁడు
కరమర్థివానిపైఁ గారుణ్యదృష్టిఁ
బఱపెనుగదుఁగృపా పారీణుఁడగుచు
"నేహనూమంతుండ నీవునావలన
జన్మించితదిగాన సంతోషమయ్యెఁ
జెలువొందనాపని సేయనోపుదువె"
యనవుండునాతండు నతిసంతసమునఁ
[1]జయ్యన భక్తితో సాష్టాంగమెఱఁగె,
ముకుళితహస్తుఁడై ముందటనున్న
మత్స్యవల్లభుఁజూచి మారుతాత్మజుఁడు
కడఁగి[2]సంప్రీతినిఁగౌఁగిటఁజేర్చి
తెఱఁగొప్ప నతనికి దీవెనలిచ్చె,
తనర వేడుకనున్న తండ్రినిఁజూచి
"మత్స్యవల్లభుఁడంత మనమారఁబలికె,
చెప్పు దేపనినైన సేయనోపుదును"
ననవుండు హనుమంతుఁడా పుత్రుఁజూచి
కణఁగిముందట రాచకార్యంబుకలదు
కాననేఁబోయెదఁగడఁగి రాక్షసుఁడు
మాబుద్ధిఁదప్పించిమము మోసపుచ్చి
మెసఁగంగరాజుల నెత్తుకఁబోయె
[4]నేయుక్తిచేనైననే వానిఁజంపి
తెఱఁగొప్పరాజులఁ[5]దెచ్చుటకొఱకుఁ
బోవుచున్నాఁడను బొలుపొందనాకు
మర్మంబుజెప్పుమా మత్స్యవల్లభుఁడ!

---

[1] జెలువొంద. [2] సద్భక్తిమై. [3] తామసయుక్తుండై చెలువొందతలుగా. [4] యెయ్యుపాయంబునయె. [5] దెచ్చుదనుగు.

అనవిని హనుమంతు కాతఁడిట్లనియె
[1]సమరోత్సవందును సాహసికుండు
కపటవిద్యలయందు ఘనమైనవాఁడు
అరయనాతనిపురి యజునకునైన
నూరకపోరాదు ఉడురాజుకైన
నెసఁగనీవాపుర మెట్లుఁజొచ్చెదవు"
[2]అదినీకుఁజెప్పితి నతిదుర్గమంబుఁ
జనిచొచ్చి పోవను [3]జతనంబుగాదు
యేపారనాత్రోవయిదె [4]పొమ్మనీవు
చెలగినీపని యెల్లసిద్ధిఁ బొందెడిని
పొలుపొందగామతి [5]పోవుచోనవుడు
తరుచ యీశ్వరనన్ను దలఁచు [6]మువత్తు"
ననుచు [7]యుక్తులుఁజెప్పి యతివేగమునను
జెలువొందఁజనియె [8]నా జలచరసుతుఁడు

—: మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులను గాళికిబలియివ్వఁ బ్రయత్నించుట :—

అక్కడ దనుజేశుఁడతిసత్వమునను
నామహారాజుల నామహాశక్తి
కరయఁగ బలియివ్వ నాగ్రహంబెసఁగ
[9]నెరయంగఁగ్రొత్తగా నీళ్లుతేవలయు
నన్యులకెఱుఁగింపుటది బుద్ధిగాదు
అనుచుసహోదరి యతివదోర్దండిఁ

---

[1]సమరోత్సవుండుసాహసకృత్యుండు. [2]అనిచెప్పి త్రోవయతి దుర్ఘంబు. [3]సమ్మతమా కాదు. [4]గానియందు. [5]పోయెయవుడు. [6]వచ్చెదను. [7]బుద్ధులు. [8]వనికాద్ర మెసంగ: [9]నెరయునదిలోత్స.

బలిపించి వేడ్కతోఁ బ్రియమొనరించి
తనపూర్వవైరంబుఁదలపోయకతఁడు
చెలువొందు మర్మంబుఁజెప్పెనాసతికి
రామలక్ష్మణులను రాజనందనుల
భద్రకాళికి నేఁడు బలిసేయవలయు
[1]సరయుఁగాఁ గొత్తఁగా నీళ్లు తెమ్మనుచుఁ
[2]బంపినఁ దనవిధి పంపినయట్లు
బంపిననాయింతి పనిబూనియరుగ
వెలువడిపురవిధి వేగనేతెంచి
ముదమొప్ప మొగసాల ముందట నున్న
కరమొప్ప [4]నాకత్రాసు గ్రక్కున నెక్కి
యాపురద్వారంబు [5]నంతటవిడచి
పరఁగ నల్దిక్కులు పరికించి చూచి

—: మైరావణుని చేతలకు దోర్దండి వగచుట :—

యతఁడుచేసిన చేతకాత్మలోవగచి
[6]కన్నీళ్లుకారంగఁ గాంత చెక్కిటను
" వీఁడేలగర్వించె వీనిరాజ్యంబు
వలయునోకాక భోగంబులకట!
ఆసభామందిర మణఁగెనోకాక
వడినంత్యకాలంబు వచ్చెనోకాక
కాకున్న నేఁడేల కమలాప్తకులులఁ
బాలుపొందనిటుఁ జంపు బుద్ధేలపుట్టు
కపటవిద్యలచేతఘనుల నిద్దఱిని

[1]సరయునదిలోఁ గ్రొత్త నీళ్లుదెమ్మనుచు. [2]పెంపునత. [3]త్రాసు. [4]నాత్రాసు.
[5]యపుడు వెడలి. [6]నిలిసి కన్నీళ్లు కాంతచెక్కిటను.

నణఁగించఁ దెచ్చెనో యనదలఁజేసి
[1]యీ రాజపుత్రులకిట మరణంబు
అక్కట! కానోవునది నిశ్చయంబు
గాక రాఘవులకుఁ గలదె మరణము
వాయునందనుఁడును వనజాప్తకులుల
వెదకంగరాఁడేల వెలయ నీపట్ల"
ననియిట్లు బలుకుచు నశరీరివోలె
మేటికిఁబోవుచు నిట్లని పలికె,
"ఇట్టి మహాత్ములకిట్టి దుర్దశలు
పాటిల్లుచున్నవి పరులెంతవారు
పాలుపొందని[4] రేడు భువనంబులెల్లఁ
బాలింపుచున్నట్టి భానువంశజుల
దీనులుగాఁజేసి తెచ్చినాఁడితఁడు
కరకురక్కసు మాయఁగానంగరాదు
యెఱుఁగంగఁబోరాదు యినకులోత్తములఁ
దెఱఁగొప్ప వెదకంగ దిక్కు లేదయ్యె
నరయ నీవిధి గెల్వ నెవ్వరికైనఁ
దరముగాదను మాట తథ్యంబు నేఁడు
యిఁకమీఁద రాజులకెవ్వరు దిక్కు
తనసుతునకు దిక్కు తగమాలినట్లు
మనువంశజులు దిక్కుమాలిరో నేఁడు"

— : అంజనేయుఁడు దోర్దండిని సంధించి రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమునుఁజెప్పి తన నిజరూపమునుఁ జూపి నమ్మించుట —

అనియిట్లు పలుకుచు హా! యనియేడ్చి

---

[1]యీ రామలక్ష్మణుల. [2]నిట్లనుచు. [3]పాటింపుచున్నవి. [4]నీకిటు. [5]వశమా.

దైవంబుఁదూఱుచు దగ్గఱవచ్చు
నాసమయంబున నంజనీసుతుఁడు
తరుణిమాటలువిని తానంతసిల్లి
దగ్గఱవచ్చి యాతరుణికిట్లనియె
" నింతిరో! ఒకమాటయిప్పుడేమంటి
మహిపతులకు దిక్కుమాలె పొమ్మంటి
నీసుతునకుదిక్కు నెరయ లేదంటి
నెరయరాజులకును నీతనూజునకు
దిక్కునేనే సుమ్మి దివిజులు సాక్షి
వారెవ్వరెఱుఁగింపు వనజాక్షి! నీవు."
అనవుండు దోర్దండి యతనివీక్షించి
" ఎందుండి వచ్చితి వెవ్వఁడవీవు
యిందులకేతేర నేమిగారణము
కోతిరూపులవారు కుశలవాక్యముల
నేనోటఁ బలుకుదురిదికొత్త నాకు
నీవెవ్వఁడవుసురి నీకుఁబేరేమి
యెవ్వనిపనిబూసి యిటకువచ్చితివి
యెఱుఁగింపు" మనవుఁడు యీ తెఱంగెల్లఁ
జెప్పిన దోర్దండి చిత్తంబునలర
" నింతిరో! వినవమ్మ యినకులోత్తముల
మాయలనణఁగించి మైరావణుండు
కొనివచ్చియున్నాఁడు కువలయేశ్వరుల
నరయవచ్చితి నేను నంజనీసుతుఁడ
నతివరో! నాపేరు హనుమంతుఁడండ్రు"
అనవుండు దోర్దండి యతిసంభ్రమమున
" వానరోత్తమ! నీవు వాయునందనుఁడ

వనుమాట నేనమ్మ నలరనీరూపుఁ
జూపవే యనవుఁడు సొంపుదీపింప
హనుమంతుఁడెంతయు నాకాశమెల్లఁ
బెరిగిచుక్కలు మొల[1] పేరులుగాఁగ
బ్రియమందె దోర్దండి పేర్మియుల్లన్న
హనుమంతుఁగొనియాడి యాత్మలోనమ్మి
మఱియుముప్పదిరెండు [2]మణుగుల బరువు
పెంపారఁదనకాలఁ బెట్టినయట్టి
సంకెల బరువుకు [3]సైఁపక యుంట
[4]బ్రతిమాలి దానిని భగ్నంబుఁ జేయు
మనవుండు హనుమంతుఁడా సంకెలవుడు
వామహస్తంబున వడినుగ్గుజేసి
వనితతో నిట్లనె వాయునందనుఁడు
"నీపతి పేరేమి నీకుఁ బేరేమి
నీ నత్తికడవేమి నీసంకలేమి
నీసుతునకునైన నిర్బంధమేమి
చెప్పుమేర్పడనన్న శ్రీరామదూతఁ
గనుఁగొని రాక్షసకాంత యిట్లనియె.

—: దోర్దండి హనుమంతునకుఁ దనవృత్తాంతమును దెల్పుట :—

విను వాయునందన! విశదంబుగాఁగ
జెలఁగిమైరావణు [5]చెల్లెలు నేను
(దోర్దండినాపేరు దుర్వారశౌర్య!)
కరమర్థినాపతి కాలదత్తుండు

[1] పూసలు. [2] మణుగులబరువు. [3] జాలక. [4] [illegible]లుపొందయిదివిరిచి పారవేయువయ్యా.
[5] చెలియదోర్దండి.

[1] తనరంగమాయుందు దైవంబు కృపను
సుతుఁడొకఁడు జనించె సూర్యసన్నిభుఁడు
నీలమేఘుండను నిత్యశౌర్యుండు,
మైరావణునకును మాతంగివలన
నుదయించె నొకకన్య యుత్పలనేత్రి
వలనొప్పగా రూపవతియనుపేర
నది పుట్టినప్పుడే యశరీరి పలికె
" వలనొప్పనీయింతి వరియించినట్టి
యాతఁడే యీలంకకధిపతి యనుచు
నీలమేఘునకును నీరూపవతికి
బ్రహ్మసంఘట్టన పరఁగంగనిజము "
అని చెప్పి యశరీరి యణఁగెనంత
మనసునఁ బెగడొంది మైరావణుండు
నంతకాకారుఁడై యాగ్రహంబునను
గోపించియప్పుడు కొలువులోనున్న
[2] సుతునకు సంకెలు జోడించెనపుడు
సుతుకాళ్ల సంకెలఁ జూడంగలేక
చెప్పితిఁబ్రియములఁ జెలువార నేను
తోడఁబుట్టినవన్ను దుష్టుఁడై వాఁడు
కోపించిసంకెలఁ గొమరొప్పఁబెట్టి
కడవఁ జేతికినిచ్చి కష్టమార్గమునఁ
బనిపంపు [3] సేయించుఁ బవనతనూజ !
నీవు ధర్మాత్ముఁడౌ నీతిమంతుఁడవు
నినుఁజూచినప్పుడే నిఖిలైకవీర !

---

[1] తమయిరువురువలన. [2] కాంతుని పట్టనకడిది కోపమున ధృతి బాసి తెగఁజూచి తివిరి యున్నంత. కేయుండు.

పరఁగంగనాతపః ఫలమెల్లఁబండె
సంతోషమయ్యె నోశాఖా మృగేంద్ర !"
అనవుండు పవనజుండా యింతిఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు దోర్దండిని సమాశ్వాసపఱచి
మైరావణునిగుఱించి వివరములనడుగుట :—

నీవేల వెఱచెదు నీపుత్రుఁదెచ్చి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
పెంపారనాయింతిఁ బెండ్లి సేయింతు
మత్తుఁడై యున్నట్టి మైరావణేశు
జంపుదు దివిజులు సంతోషమంద
రాజులఁగొని తెత్తురభసంబు మెఱయ
నివి నిశ్చయంబని యింతిరో ! నమ్ము
మనుచు ధైర్యముఁజెప్పి హనుమంతుఁడవుడు
" సతివరో ! యొకమాట అరమర లేక
చెప్పుమాయడిగెద సిద్ధంబుగాను
సఖియరో ! దనుజునిసమయ[1]ముఁజెపుము
మఱియును దక్కిన మంత్రులెవ్వారు
యెవ్వరెవ్వరు వానికిష్ట కృత్యములఁ
జరియించువారల సరగునఁజెప్పు[2] "
మనవుండు హనుమంతు కనియెదోర్దండి

—: దోర్దండి మైరావణుని వృత్తాంతమును
హనుమంతున కెఱుకపఱచుట :—

"పరఁగ నాతఁడు మహాప్రాణుండుఁ తలఁప

[1] మెరుగింపు. [2] చెప్పుము నాకు.

సతవిప్రాణంబు వింధ్యాద్రిపై నుండు
నేడు వాకిళ్లతో నెసఁగుచునుండుఁ
బాషాణమున నుండు భ్రమరంబు లేదు
కొండొంటిఁ [1]జూడక యొగిఁ జొచ్చి వెడలు
నరుడు గానందులో నరుగుచునుండుఁ
బెనఁగకుండఁగఁ బట్టి పెనచి [2]యోడించి
యొక్కటఁ జంపక యుద్ధంబులోనఁ
జావు లేదనుమాట సత్యంబు నమ్ము
మదిగాక మంత్రులు నతిబలాఢ్యులను
నేవురఁ జంపక యేర్పడఁ డతఁడు
నీకెదు రెవ్వరు నిఖిలైకవీర!
యిట్టి బలాఢ్యుండు ఈ రావణుండు
పవనజ! చూచితె పాతాళలంక
రత్నగోపురములు రమణీయమైన
బంగారు మేడలు భద్రశాలలును
రవిసోమవీథుల రంజిల్లుచుండు
వనములు చెఱువులు వనజాకరములుఁ
గలీగృహంబులు గజశాలలమర
బహురత్నములతోడఁ బ్రబలమైయున్న
వాణిజ్యగృహములు వలనొప్పుచున్న
కోటలు తొమ్మిది కొమరు దీపింపఁ
గనకంపుకోటయు [3]ఘనమైన వెండి
రాగికోటలు పుష్కరాతికోటలును
నిటికకోటయు మఱియునుకకోటయును
[4]నింవులఁ జెన్నొందు యిత్తళికోట

---

[1] చూడకయొగి. [2] యొట్టించి. [3] గావెండికోట. [4] యింతయుచెన్నొందు.

ముక్కంటి మెచ్చిన ముత్యాలకోట
పగడంపుకోటయు [1]పరఁగంగనచట
మిన్నులతోనంటు మెఱుఁగుకై వడిని
కోటకనొక్కొక్క కోటిరాక్షసులు
ఘనబలులెప్పుడు కాఁచియుండుదురు
అట్టికోటలుదాఁటి యరుగంగవలయు
వనచరరూపుని వారు [2]పోనీరు
తొరగాఁగఁ ద్రాసుకు ద్రొక్కపోవలయు
నవుగాన వేరొక్కయాకృతి దాల్చు"

—: హనుమంతుఁడు ముంగిసరూపమును దాల్చి పాతాళలంకను ప్రవేశించుట :—

మనవుండు హనుమంతుఁడతి సూక్ష్మమైన
ముంగిసరూపంబు ముదమొప్పఁదాల్చి
కనకపు[3]ఘటములోఁ గరమర్థినుండెఁ
గలశంబు శిరసునఁ గరమర్థిఁ బెట్టి
పాలుపొంద దోర్దండి పురమువాకిటకుఁ
జనుదెంచి యాత్రాసుఁ జయ్యనఁద్రొక్కెఁ
ద్రొక్కనయాత్రాసు తోడనేయెగసె
వాకిటికావలివాఁడుగ్రుఁడయ్యె
నతివేగ బెగడకుమని సాహసమునఁ
[1]కపిరాజువానిచేఖడ్గంబుఁబుచ్చి
కొనిప్రేయవాఁడంత గుంభినిఁగూలె
రక్తాక్షుఁడిలఁగూల రమణిసంతోష
కారణు హనుమంతుఁ గనుఁగొనిపలికె

పరగినయట్టి. [2]చొరనీరు. [3]కలశంబులో. [4]కడునలి. [5]కరమున.

—: మారుతి మైరావణుని మంత్రులను జంపుట :—

" మారుతీ ! వినవయ్య మంత్రులమున్ను
చంపక యేపనిసాధ్యంబుగాదు
అనుచు నాదోర్దండి యతి వేగముగను
మనమార ఘటికుని మాళిగఁజూపె
నతనిమర్దించిన హనుమంతుఁడంత
[1]నెగఁగసూదిముఖుని నిలుఁజూపుటయును
దర్పించివానినుద్ధతి వ్రేసెనంత
సురసుర స్రుక్కుచు సూదిముఖుండు
వడవడవణఁకుచు వనచరుఁజూచి
వినవయ్య యిప్పుడు వీరపుంగవుఁడ !
వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట
మారాజు పంపున [2]మన్నీలకొఱకు
గర్వించి పోడిచిన ఘనమైన ముక్కు
[3]ఱితిగనతోడనే వేగవచ్చితిని
పాపినబంటను పంతమా చంప "
అనవుండు వాయుజుండతనిమన్నించి
మఱియును గలయట్టి మంత్రులయిండ్లు
దోర్దండి చూపినఁ దొరకొనిచంపె 590
నంతదోర్దండితో హనుమంతుడనియె

—: హనుమంతుఁడుదోర్దండిసుతుఁడగు నీలమేఘునకు ధైర్యముఁ
జెప్పి రామలక్ష్మణులను గలిసికొనుట :—

" రాజులెందున్నారు రమణి ! నీసుతునిఁ
జూపుమా యనవుండు సుదతికొంపోయి

---

[1] యెవున. [2] మహీపతులకొఱకు. [3] విరిగినతనకి తిరిగివచ్చితిని.

కారాగృహంబున గాసిలియున్న
తనతనూజునిఁ (జూప) దండివిక్రమునిఁ
[1]గామగొప్ప నీలమేఘుఁడు చూచిపలికె
" ఇదియేమి [2]ఓతల్లి! యీశకపీశ్వరుఁడు
యెందుండి వచ్చెనో యిటకేలవచ్చె
[3]సహియింపరాని నీసంకెలయేది
అని బెగడినఁ జూచి యతివయిట్లనియె,
" మనభాగ్యవశమున మనలరక్షింప
వచ్చినశూరుండు వనచరోత్తముఁడు
తలఁకనేటికి నీవు తరుచరేశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితోమ్రొక్కు "
మనపుండు చనుదెంచి యానీలమేఘుఁ
డతిభక్తితో [4]మ్రొక్కెననియె వాయుజుఁడు
" [5]నీవేల వెఱచెదు నీకు నేనండ
పరఁగ నీపురికిని బట్టంబుగట్టి
మైరావణునినైన మదమణంగింతు "
ననుచువిశ్వాసంబు నతనికిఁగొల్పి
" పొలువుగావాఁడునీ [6]బొడఁగనె నేని
[7]మన్నించఁడూరకే మార్గంబులేదు
కానయుద్ధంబునఁగానరాకుండ
నేపారదొలగుము [8]యెచ్చటికైనఁ
గాదేని మర్మంబుగలిగినఁజెప్పు
మనివానిఁదోడ్కొన్ని యవనీశ్వరులను

చూపుట. [2]దోర్దండి. [3]సహియరాని కొలిసంకెలయేది. [4]నిజహస్తముల్ మోగిచి. [5]తనికకమరియున్న తనిమావాయుజుండు. [6]బొగడసేసి. [7]మన్నించినూరకేరిపైపైన. [8]యెడకచొట.

దోర్దండి చెప్పినతోరంపు వేడ్కఁ
[1]గనియుక్కు పెట్టెను గరమునఁదాల్చి
వెలుపలఁగొసపోయి వెలయంగమిమ్ముఁ
గొమరొప్ప నొకకొండగుహాలోనదాచి
మనసు [2]లెస్సగలేక మహివర! మీరు
యెట్లున్నవారకో యీమందసమున
నిశిచరమాయల నెట్లున్నవారో
[3]తోపదుమదిని సంతోషంబులేక
మందసమంతట మఱియును దెఱచి
దనుజమాయలచేతఁ దగిలి మీరందు
నలసి నింద్రించెడి యాచందమునను
మెల్ల నేడగ్గరి మేలుకొల్పుటయుఁ
దెలిసి హనుమంతునిఁ దెఱఁగొప్పఁజూచి
("యిదియేమి పవనజ! యిటకురా మనకుఁ)
(గారణమేమని" కణఁగిపల్కుటయు)
("మైరావణుండను మనుజాశనుండు)
(తెఱఁగొప్పమిమ్మిటఁ దెచ్చినవాఁడు)
వానిమర్దించెద వలనొప్పఁబోయి"

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని జంపుటకై
పాతాళలంకనుఁ బ్రవేసించుట :—

అనిపల్కుటయు జయమనుచుదీవించి
మరిమీరుదనుజుని మాయధత్వమున
నిద్రఁగప్పినఁజూచి నిఖిలధర్మాత్మ

---

[1] మందహాసాకారంబుదాల్చి. [2] వగలేక. [3] చూడక మనసుసంతోషంబుగాదు.
[4] సంబటుగాన.

కీపాటువాటిల్లె నేమనవచ్చు
ననివిధి దూఱుచు నరుగుచోఁ దనదు
వాలరోమంబులు [1]వాఁడిగాఁ జేసి
పరువడి [2]పెట్టెను బదిలంబు చేసి
కరువలిపుత్రుండు కడునుగ్రుఁడగుచుఁ
దివిరియాపురమంత [3]ధీరుడై చొచ్చె.

—: హనుమంతుఁడు పాతాళలంకఁ జొచ్చుటను సూదిముఖుఁడు మైరావణున కెఱుకపఱచుట :—

అటమున్నె లంకలో నీవార్తఁ దెలిసి
[4]సూదిముఖుండంతఁ జూచి రావణుని
మొగసాల ముందఱ మొఱవెట్టుకొనుచు
"దేవ! నేఁడొక కోతి తగువన్నెవచ్చి
రక్తాక్షుఁబోఁగొని రభసంబు మెఱసి
మంత్రులనందఱ మడియించి పిదపఁ
క్రూరుఁడై పురములోఁ [5]గ్రొవ్వియున్నాఁడు
దేవదానవులకు దృష్టింపరాదు
నీపట్టణముఁ జొర నిట్టిఁడెంతవాఁడు
చలమున నేనీనిఁ జంపనోపుదును
[6]నరయఁ జెప్పితి నీకు నసురాధినాథ!
నా కెదురెవ్వరు నరభోజనుండ!"

—: మైరావణుఁడు వృత్తాంతమెల్ల నరసి హనుమంతునితో యుద్ధమునకుఁ గదలుట :—

అనిన మైరావణుండనగ బెట్టురికి

---

[1]వడిరావువెట్టి. [2]మందసము. [3]లెల్ల. [4]సూదిముఖుండనువాఁడు. [5]క్రేంగుచున్నాఁడు.
[6]యరుగ.

కరమర్థి రాజులకడ కేఁగుదెంచి
వారట లేకున్న వగచి భీతిల్లి
చనుదెంచి మంత్రుల చావులఁ జూచి
రయమునఁ బడియున్న రక్తాక్షుఁ జూచి
దోర్దండిఁ గానక తోరంపు[1] భీతి
నీలమేఘుఁడు లేని నేరమిఁ జూచి
మనమునఁ[2] గుందుచు మైరావణుండు
కొలువుకూటమునకుఁ గొమరొప్పవచ్చి
చతురంగబలములఁ జయ్యనఁ బిలిచి
దండనాయకులనుఁ దగఁ జూచి పలికె
"వింటిరె! యొకకోతి వెఱువక వచ్చి
కడఁగి రక్తాక్షుని ఖండించి వైచి
మంత్రులఁ బొరిగొని మలయుచున్నాఁడు
కాన నా కపిఁ జంపఁ గదలి పోవలయు
(ననుచు నాజ్ఞాపించి యుండఱుఁ గూడి)
సంభ్రమంబునఁ జని చయ్యన వచ్చి
వయ్యాళితోడను వాలుచున్నట్టి
హనుమంతుఁ గనుఁగొని యార్చి పెల్లుబ్బి
శరవృష్టిఁ గురియింపఁ జతురుఁడై నిలిచి
వాలముఖంబున వరబాణతతులఁ
దునియలుగాఁ జేసి తుండించి వైచి
రథముఁ[3] విఱిచి సారథుల నుగ్గాడి
కరిఁ గరితోఁ ద్రోయ గగనంబు ముట్టఁ
దురగంబుతోడను దురంగంబు వేసి
రథములతో వైచి రథములఁ జిదిపి

---

[1] కడకు. [2] కొందించి. [3] చెలంగరక్షించి.

రథసారథులఁబట్టి రణవీథిఁద్రుంచి
తనవాలమల్లార్చి దర్పించి మెఱసి
పదుల నూఱుల వేల బంధించి పట్టి
వసుమతితోడుత వరగర్వమెసఁగ
తరువులఁగొండలఁ దనరఁగఁబెఱికి
దనుజసేనలమీఁదఁదగ వేసిచంపె

:: హనుమంతుఁడు శతజిహ్వాది రాక్షసులను మడియించుట :—

అంతట శతజిహ్వుఁడవలీలఁదాఁకఁ
జెలువొందగావాని జిహ్వలఁబెఱికి
కడునుగ్రముగ వానిఁ గడ జీవుఁజేసి 640
యంతటఁబోనీక యాగ్రహంబునను
వెలయరోషము విశ్వజిహ్వునిఁదాఁకె
వక్షంబుఁ బొడిచిన వాఁడంత్రమగ్గ
రోషించి మఱిఖడ్గరోమునిఁజంపెఁ
గాలదంష్ట్రునిఁబట్టి ఖండించివైచె
సేనాధిపతి నుగ్రసేనునిఁ జంపె
వజ్రకవచుని మెడఁ వాలమ్ముఁజుట్టి
వసుమతిపైఁ బ్రవేసి వానినిర్జించె
ముందట నాసూదిముఖుఁ బొడఁగాంచి
"ఓరి! శూరుఁడనంచు నుదరిపడెదవు
మునువునాచేతను ముక్కుఁబోనాడి
పిదపను లంకకుఁ బిఱికి నేనంటి
బ్రతిమాలికనంటి పందననుకొంటి
[2]యెంత వేగంబున నిటవచ్చినావు"

---

[1] ననుకొంటి. [2] యెంత వేగుడవై యిటువచ్చినావు.

అనివాలమున వాని నదరంట వ్రేసి
తాఁగాల వక్షంబుఁ దన్ని చంపుటయుఁ
[1]బొరలి వాఁడంతట భూమిపైఁ గూలె
మఱియును గంయట్టి మంత్రినందనులఁ
[2]బొరిఁగొని యాభంగిఁ బొలియించుటయును
[3]గోపించి గదఁ బుచ్చుకొని దీర్ఘజిహ్వుఁ
[4]పునఁ బలతెంచి యనిలజుఁ దాఁకెఁ
దాఁకిన నుగ్రుఁడై తరుచరేశ్వరుఁడు
[5]చేగదతో దీర్ఘజిహ్వునిఁ జంపె

–. హనుమంతుఁడు జంబుమాలిని జంపుట :—

నంతట గోపించి [6]యాగ్రహంబునను
నరదంబుఁ దోలుక యాజంబుమాలి
హనుమంతుఁ దాఁకిన నతిధీరుఁ డగుచుఁ
[7]బవనుజుఁ డేసిన బాణంబులెల్ల
రయమునఁ బొడిచేసి రాక్షసుఁ దాఁకి
[8]తాలతమాలాది తరువుల నపుడు
ఉరవడి దనుజుపై నొగి వేసి వాని
[9]రథము ముక్కలు చేసి రాక్షసుఁ బట్టి
పెనసి వాలముఁ గట్టి బిట్టు దట్టించి
కొనకాలఁ బట్టి యాక్రోశింప వాని
వడిఁ ద్రిప్పి నేలపై [10]వైవగా వాఁడు

---

[1] పొసినాడంతలో. [2] పొరియించుటబిభంగి పొలియించుటయును. [3] కోపించ్చిక వియించుకొనదీర్ఘజింహు. [4] నచపలుండై. [5] చేతిగదనైచి. [6] అగ్నిమైయుండు. [7] పవనుజుడేసిన ....ంబులెల్ల. [8] తాలతమాల చన్పకతరువులాది. [9] చెక్కలుచేసి రాక్షసులబట్టి. [10] వైచివైచుటయు.

తలద్రవ్యులై పడి ధరణిపైఁగూలె

-: హనుమంతుఁడు అగ్నికేతుని బరిమార్చుట :—

వాఁడుఁగూలుటఁజూచి వడిఁగోపగించి
కెరలుచునాయగ్ని కేతుఁడు మిగుల
దట్టించినొక భద్రదంతి పైనుండి
శరపరంపరలచేఁ జటులవేగమున
బలియుఁడై హనుమంతుపైఁగురియింప
నచలుఁడై హనుమంతుఁడాబాణతతుల
బలియుఁడై పొడిచేసి పటుశౌర్యగతినిఁ
(గోలియాయేనుఁగ తొండంబుఁబట్టి)
కుదియించి పడవైచెఁగుంభిని మీఁదఁ
గరినంతఁదెగటార్చి శఠురక్కసుని
తలపట్టిపడవైచి తన్ని చంపుటయుఁ

—: మారుతి మైరావణుల యుద్ధము :—

[1]గనిరావణుండంతఁ గనుఁగ్రుడగుచుఁ
గటాకటా! యీకోతి కడఁగిరాక్షసులఁ
బొరియింపుచున్నాఁడు పోరింగోపలను
వీనిఁజంపకయున్న హితంబుగాదు
అనుచుఁగోపాగ్నులు నందందనిగుడ
ననలార్కసంకాశ మగురథంబెక్కి
వరదివ్యశస్త్రాస్త్రవైఖరితోడ
మైరావణుఁడు వచ్చి మారుతిఁదాఁకి
పరఁగంగఁదనతపోబలమునఁజేసి

---

[1] కేతుండనువాఁడు. [2] కడిమిపై. [3] కనుగొని రావణు. [4] అనవార్క.

తెలుఁగొప్ప వడసిన దివ్యబాణముల
వర్షంబుగురియుక్తై వడి గుప్పినపుడు
కలఁగక ధీరుఁడై కరువలిసుతుఁడు
కదలకయున్న యాకారంబుఁజూచి
[1]మైరావణుండంత మదిలోనఁదలఁచె
కాలాగ్నిరుద్రుడో కడఁగి యావీర
బద్రుఁడో యత్యుగ్రపావకవరుఁడో !
ప్రళయకాలమునాటి భైరవుండ[2]గునొ
[3]ఒనరనుపేంద్రునికుపమింపరాదు
(ఇతఁడువానరుఁడని యేనమ్మరాదు)
అనుచు రాక్షసవీరుఁడతివిస్మయమున
నరయుచు రౌద్రబాణములేయఁదొణఁగె
నరినాల్గుశరములు సాధించిమఱియు
వలనొప్పమారుతి వక్షంబుద్రేయ
వదిలాఁకి వివశుఁడై నగచరేశ్వరుఁడు
అంతలోఁ[4]దెలివొంది యాతనిరథము
కోపించియవలీల కొనినొగల్ వట్టి
యదరంటనేలతో [5]నణఁచెనాక్షణమె
విలుఁదునకలుచేసి వెలఁదుసారథుని
నుక్కడంగఁజేసి నుగ్రతమెఱసి
మరియంత విరథుఁడై మైరావణుండు
గదఁబుచ్చుకొని వచ్చి కరువలిసుతుని
వదలకవ్రేసిన వనచరోత్తముఁడు
వడిద్రొమ్ముగ్గి ధృతిదూలి వలనొప్పలేచి

---

[1] కలక మైరావణుదపోయఁదొణగి. [2] డో కాని. [3] వొనరనుపేంద్రుండనివుప. [4] నెదలిని.
[5] .... మెనక్షణ

గదరెండుతునుకలుగాచేసివిఱిచి 680
మెఱసివాలముచేత మెడఁజుట్టిపట్టి
భూమిపై నడఁచియుఁ బొరలించితనుజు
తలవ్రక్కలుగఁగొట్టి [1]డట్టించినిలిచె,
అంతమైరావణుండత్యుగ్రుఁడగుచుఁ
బఱతెంచియార్చినఁ బవననందనుఁడు
[2]రయమునవీడొక్క రాక్షసుండేమొ,
యనుచుఁగోపముతోడనాతనిఁదాఁకెఁ
బెనసియత్యుగ్రుఁడై పేర్చివాలమునఁ
దడయక ధీరుఁడై తఱచిరాఁదిగిచి
చలమున నిర్జించి చట్టలఁబాపి
సంధులు విఱిచియు శల్యముల్ పెఱికి
శల్యంబులొకవంక చట్లలొకవంక
సంధులుచట్టలు సరినాల్గుదిశలఁ
జీకాకుపడ వైచి చలఁగి యార్చుటయు
నంతలోపలవాఁడు అతిరభసమున
నార్చిముందటనిల్వ నావాయుసుతుఁడు
మాయావివీఁడని మదివిచారించి
" ఓరి! సహింపరా! ఉగ్రదానవుఁడ!
చెలువొంద నీమాయఁ [3]జీల్చ్వనై చెదను
యేలగర్వించెదవింక నాయెదుట
బ్రతికిపోయితివేనిబంటు[4]నేననుచు."
రయమునఁబఱతెంచి రాక్షసుఁదాఁకెఁ
దాకినవాడంత దర్పించిపలికె

---

[1]రక్షించి. [2]రయమునవిండొక్క రాక్షసుండొకొని [3]సంహ్వారించెదను. [4]కాద నుచు.

"వనచరాధమ ! నీవు వసుమతిమీఁదఁ
బంతంబులాడెదు పగవారియెదుట
హరిహరాదులకైన నజునకునైన
దిక్పాలకులకైన దేవేంద్రుకైనఁ
గాలాంతకులకైనఁ గదనరంగమున
నొసరంగఁ[1]బొసఁగదు యోరి ! నన్నెదురఁ
గొనకొని[2]ప్రేలెదు కోఁతినీవెంత
నీసత్వ మరయంగ నేనుంటిగాని
నీవెంతరా ! ఓరి ! నిమిషంబులోనఁ
గదిసి[3]మింగెద నిన్నుఁ గరుణఁజోవిడిచి"
యనుచునుద్ధతితోడ హనుమంతుదాఁకి
యొడిసికైదువఁగొని వారశాయవెటికి
ఘుంకేలహుంకృతుల్ సరినెగడుచుండ
నట్టహాసంబులు నార్పులు చెలఁగ
మరిహనుమంతుండు మైరావణుండు
రయమునబోరాడి రావణుఁబట్టి
దవడలఁ దెగఁదన్ని దంతముల్ పెటికి
కండలఁ దెగఁగోసి కటికరక్కసుని
యముకలు ప్రేవులు యేవుతోఁజిదిపి
మాంసరక్తంబుల మజ్జమేధముల
వడిచూర్ణములుఁ జేసి వసుమతిమీద
వెసజల్లిసరిలేని వేడుకతోడ
సమసెరావణుఁడని సంతోషమంది
మారుతసుతుఁడేఁగ మైరావణుండు
అప్పుడు చనుదెంచి యార్చిబిట్టెగసె,

[1] దలపోయవోరి. [2] వసనాటి. [3] చం ... ..

కలకలనవ్వి యక్కరువలి సుతుఁడు
మదిలోన వెఱగంది మాయావిఁజూచి
"పొలుపొందఁ దురములో భుజబలంబునను
నెంతబల్లిదునైన [1]నెదిరింపవచ్చు
చచ్చియుఁజావఁడీ చపలరాక్షసుఁడు
యేమిసేయుదువీని నెట్లు[2]వధింతు."
అనియిట్లు చింతించు ననిలజుఁజూచి
యంతరంగంబున నతివ దోర్దండి
మారుతతనయుఁడు మైరావణుండు
నేకాంగులై పోరి యెంతయునలసి
నివ్వెఱఁగందుట నిజముగాఁజూచి
యచ్చటఁ జనుదెంచి యావాయుసుతునిఁ
గనుఁగొనిపలికె నాకాంతదోర్దండి
మారుతాత్మజ! వీనిమాయలఁబొంది
కాలదత్తునిసుతుఁ గదనరంగమునఁ
బొడఁజూప వలదని బుద్ధిగాఁజెప్పి
యేకాకియితనితో నేలపోరెదవు
చలమునవీఁడేల చచ్చు యుద్ధమున
మర్మంబుఁజెప్పితి మఱచితివీవు
(అనఁదనమనమున నతివనుబొగడి)
కరమర్థిఁదెలిసి యాకరువలిసుతుఁడు.
పొలుపొంద గిరిఁ[3]గూర్చి పోయేటియపుడు
మదిలోనఁజింతించి మారుతాత్మజుని
మఱమునఁబలికె నామనుజభోజనుఁడు.

[1] రొప్పపణవచ్చు. ధరించు. [3] నాగిరిబో.

"ఓరి! వానర! నీవురయింటి నా పురముఁ
జొచ్చితివెఱవక శూరత మెఱసి
యదియునుఁగాక నీ వాహవంబునను
(నాతోడఁ బోరుట యలవియేనీకు)
నీరేడుజగములు యేపుమై నిలువ
హరిహరబ్రహ్మదులాదిగాఁగలఁగ
దేవతాదులనెల్ల ధీరత మెఱసి
బవరంబులోఁదొల్లి [1]పడఁద్రోసినాఁడ
వలనుప్ప నను గెల్వ వనచర! నీకు
నలవియె తలపోయ నజ్ఞానబుద్ధి!
పోరఁజూచెదవింకఁ బొలియకఁబొమ్ము"
అనవుఁడు కోపించి యావాయుసుతుఁడు
మాయావి దెసఁజూచి మరికోపగించి
"ఓరి! పాపాత్ముఁడ! ఉపమింపరాని
తరుచర సేనాబ్ధిఁదగ మోసపుచ్చి
దశకంఠు పనుపున దానవ! నీవు
రాజులఁదెచ్చితి రభసంబు మెఱసి
అనుచు గర్వించెద వాత్మలో నీవు
(మొగతన మిదియౌనె మూర్ఖతఁ
చెలువొంద వానర సేనపై వచ్చి
తెఱఁగొప్ప రాజులఁ దెచ్చితి వేని
మగవాఁడవనవచ్చు మహిలోన నిన్ను
నెఱుఁగకుండఁగఁ గుక్కయిలుఁ జొచ్చినట్లు
ఘనులనిక్కడఁ దెచ్చి గర్వించినావు)

---

[1] పరపినవాడు.

నీపాటుఁజూడవు నీవుత్రుళ్లెదవు
ధరణిజఁ దెచ్చిన దశకంధరుండు
తలలుకుప్పలుగాఁగఁదాఁగూలుచుండఁ
జలమున నినుఁజంప సమకట్టినాఁడు
(కూపానఁ) బడనుండఁ గొమరొప్పఁదనదు
వెనుకవానికిఁ జేయివెసనిచ్చినట్లు
గులమును [1]జెఱచిన కుత్సితుండతఁడు
చెలువొందవానికై చెడితివి నీవు
పొలుపొందరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి
నావానివలెవచ్చి నను మోసపుచ్చి
నీచావుఁగానక నీవునేఁడిట్లు
నీపాలవిధిదప్పె నేనేమిసేతు
[2]పొలుపొందగా నిన్నుఁ బొగడఁకొనెదవు
మాయావి నీతోడ మాటలేమిటికి
నీలావుఁబరికింప నేనుంటిగాక
నీవెంతరావోరి! నినుఁ దోకఁగట్టి
పొలియింతు దివిజులు పొగడుచునుండ
నీమాయలన్నియు నీరుగావింతు"
అనుచు వాయుజుఁడట్టహాసంబుఁ జేసి
యొడిసికైదువఁగొని యుగ్రత మెఱసి
మల్లయుద్ధంబున మదమెల్లనణఁచి
తనవాలముఖమున తాఁజుట్టిపట్టి
పెనచిరాఁదిగిచియుఁ బెంపొనరిఁచి
హుంకారరవమున నుర్వికంపింపఁ

---

[1] చెడగోరినచ్యుతుండువాండు. [2] పొలుపొందగానిన్ను నీవె పొగడెదవు.

గరువలిసుతుఁడంతఁ గరమప్పళించె
నీభంగిఁదమలోన నిద్దఱుఁ బెనఁగఁ
[2]బాయుచుఁ గూడుచు బాహుదండముల
[3]వేయుచుఁ బాయుచు విఱిగిపారుదురు
పిడికిళ్లఁ బొడుతురు పృథులవేగమున
నార్పులుబొబ్బలు నట్టహాసములు
ఘంకెలు హుంకృతుల్ సాహసంబులునుఁ
తమలోన దిక్కులు తగులుకొన్నట్లు
గొండలలో రెండు కొండలుగ్రతను
దట్టించియుద్ధతిఁ దాఁకినయట్లు
బోరాడిరిద్దఱు బోలురాజేంద్ర!
వెలయనిూకెఱుఁగింప విస్మయమయ్యె
నేమనిచెప్పుదు నినకులాధీశ!

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని సంహరించుట :—

హనుమంతుడంతలో నతిరౌద్రవృత్తి
మైరావణుఁ బట్టి మానంబువుచ్చి
ముక్కులుఁ జెవులును మొదలంటఁ జిదిమి
తనరంగ తనరోమతతులచేనతని
సంధిసంధికిఁగట్టి [5]సత్వంబుమెఱయ
మెయిఁగట్టి కాలితో మొత్తలరాకుండ
సర్వవాయువులును [6]సరగొప్పఁగట్టి 750
పరఁగ వింధ్యాచలప్రాంతంబునందు
నొకకాలువెట్టి వేరొకకాలనతని

---

[1] గాలితనూజుండు. [2] పాయుదురుకూడుదురు. [3] వేయుదురు పాయుదురు. [4] దిక్కులు తమలోనఢీకొన్నయట్లు. [5] బలముమెల్లబుచ్చి. [6] చదరకుండగకట్టి.

మెడఁద్రొక్కిపట్టి యామేరువునందు
వరబలంబునఁజేసి [1]వాడుస్వజీవ
[2]మక్కడదాఁచిన యాగుండుఁజూచి
దోర్దండి చెప్పిన తొట్టిమార్గమున
నెజ్జని తుమ్మెదలేడు వాకిళ్లు
జొచ్చుట [3]నొక్కటఁ జోద్యంబుఁజూచి
యాతుమ్మెదలఁబట్టి యనయనొక్కటనుఁ
బట్టిచంపకవీని ప్రాణముల్ పోవు
పట్టిననొండొంటి పారిపోయెడిని
యేభంగిఁబట్టుదు (నేమినేయుదును)
[4]అనియిట్లు జింతించి యనిలజుఁడంత
[5]గుండుతో (దనువానిగుల్లంగఁజఱచె)
(చఱచినం) తటవాఁడు చయ్యానచటఁ
గదలక మెదలక కడచినయట్లు
బలువిడి ధరఁగూలి ప్రాణముల్ విడిచె.
పిడుగు [6]వడినఁగూలు పృథివీధరంబు
పగిది వసుమతిపైఁబడియె రావణుఁడు
అప్పుడు రణభూమి యతిభీకరమున
మోములుశిరములు ముక్కడొక్కలును
దుండంబులుఁజెవులు తునియలై పడ్డ
కరులు తురగములు ఘనముగా మడియఁ
గొఱప్రాణములతోడఁ గూడినభటులు
మేటిరాక్షసులును మిన్నులుముట్ట
నాడెడు నట్టలు నడలు భూతములు

---

[1] అతండుతనజీవ. [2] యందుతోడాఁచినా గుండుచూచి. [3] యొక్కట సాధ్యంబు.
[4] తనమనమున చింతించి మారుతియంత. [5] గుండ్లతో నెమనమాట...... [6] వేసిన.

పాడెదు ఢాకినుల్ భైరవంబెసఁగ
మాంసరక్తములకు మఱిగి భూతములు
పారుచుఁ దారుచు [1]భ్రమసి యాడుచును
నేపార రుధిరంపు టేటి లోపలను.
నీదాఁడుచును మదికిచ్ఛలంబైన
హాహారవంబుల నానందతతుల
నంజుళ్లు మెక్కుచు నావాయుసుతునిఁ
బొగడుచుండెను మహాభూతసంఘములు
పరగనత్తలకునుఁ బడుచుకోడండ్లు
వండఁదఱిగినరీతి వడినుండెరణము.
అప్పుడానందించిరఖిలదేవతలు,
పరఁగంగ హనుమంతుపైఁ బుష్పవృష్టి
నరుదుగాఁ గురియించి రాకాశమునను
దీవించిరప్పుడు దేవతలెల్లఁ
బాతాళవాసులుఁ బ్రస్తుతిఁజేయ
వెలయంగనహిరాజు వేయివిధముల
నరుదుగాఁబొగడె నాహనుమంతులావు.

—: మాతంగి విలపించుట :—

అంతరావణుపత్ని యడలుచువచ్చి
తనపతి మీఁదను దామొదుకొనుచుఁ
"హోయి తేరావణ! భువనైకవీర!
చెప్పిన నామాట చెవిసోకనీక
పొలుపొంద రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి

[1]ఫరిణమింపుచును. [2]హాహాసాలార వ్రగములానందతతుల. [3]పరంగనంతలకు భాగసంబునకు.

నీపాలివిధి తప్పనేనేమినేతుఁ
బరఁగ రాఘవుతోడి పగవలదంటిఁ
బవనజుండెట్టిన బ్రతుకనీడంటిఁ
(గని తెచ్చి) నీచావుఁగానలేనైతి
నీపనియిట్లుండ నేమనవచ్చు
నెక్కడిదశకంఠుఁ డెక్కడిచెలిమి
మదిమదినుండి నీమదమార్చుకొంటి
తనకునెక్కడిదిక్కు దానవాధీశ!"
(అని వేయి) భంగులనడలుచుండఁగను
సుతునిఁదోడ్కొనివచ్చె (సుదతిదోర్దండి)
(పరఁగంగ) హనుమంతు పదములకెఱఁగి
సురకంటకునిచావుఁ జూచి శోకించి
మాతంగినూరార్చి మైరావణునకు
నగ్నిసంస్కారంబులమరంగఁజేసి
మువ్వురుహనుమంతు ముందఱనిలువ

—: హనుమంతుఁడు మాతంగి నూరార్చి నీలమేఘ రూపవతులకుఁ బెండ్లి చేయించి పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁ గట్టుట :—

మారుతసుతుఁడంత మాతంగిఁజూచి
" కరమర్థి శ్రీరామకారణంబునను
మదమత్తుఁడైచచ్చె మైరావణుండు
కరమర్థి నాతఁడు కనియెస్వర్గంబు
నటుగాన వెఱవకుమతివరో! నీవు
నీదుమేనల్లుఁడు నిజధర్మపరుఁడు

మువ్వురు. గాంచెద. [3] పతు.........రోనీవు.

విష్ణుభక్తుఁడు మహావినయపరుండు
అతనికి నీకూఁతు నారూపవతినిఁ
(బెంపు మీరఁగనిచ్చి పెండ్లిగావించి)
చెలువొందగాబంధు జనులునుఁగూడఁ
బొలుపొంద సౌభాగ్య భోగసంపదల
ననుభవింపుమగాక యడలకు''మనుచు
మాతంగిశోకంబు మాన్పియంతటను
మంత్రులహితులను మరిపురోహితులఁ
బరఁగంగఁబిలిపించి పవనసందనుఁడు
నీలమేఘునిఁదెచ్చి నిజ[1]సదనమున
నారూపవతికన్య ననురాగముననుఁ
బొలుపొందనతనికిఁ బెండ్లిసేయించి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
శ్రీరామనామము చెల్లునందాఁక
చెలువొందరాజ్యంబు సేయుమీవనుచుఁ
బొందుగానతనికి బుద్ధులుఁజెప్పి
తెఱఁగొప్ప బహువిధ దీవనలిచ్చి
ధర్మంబు దయయును దగవునుహితవు
మరినీవుతప్పకు మంత్రులబుద్ధి
నతిభక్తి[2]వినుమంచు నతనికిఁజెప్పి
మానంబుఁగాచిన మగువదోర్దండిఁ
బిలిపించినతిభక్తిఁ బ్రియములుఁబలికె
"నరుదుగానీ[4]తోన నాడినమాటఁ
జెల్లించితిని''యని చెప్పియాతఁడా

[1]శోధనమున. [2]భక్తి......... [3]పిలిచియు. [4]నీతోన.........

: హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణ సహితుఁడై మత్స్యవల్లభుని సాహాయ్యమునఁగొలనుదాఁటి వానరసేనలఁగలియుట :—

వారలవీడ్కొలిపి వాయునందనుఁడు
కరమర్థిరాజుల కడకేఁగుదెంచి
మహినొప్పు(నాయుక్కు) మందసంబూడ్చి
పొలుపొంద నాదివ్య (పురుషులఁ) జూచి
మెల్ల నేవారలు మేల్కొనకుండఁ
దనదుహస్తంబునఁ దాఁగొనివచ్చి
(మారుతతనయుండు మత్స్యవల్లభుని)
(తలచెనంతటవాఁడు తడయకవచ్చి)
ముదమొప్పఁ దనతండ్రి ముందటనిలిచి
సరగరాజులజూచి సంతోషమంది
రాజులఁదండ్రిని రయమున మెఱసి
వీపుపై నిడుకొని విపులసత్వమునఁ
గొమరొప్పగా[1] వారిఁ గొలనుదాటించి
ధరణీశులనుదించి దండంబుఁబెట్టి
హనుమంతునకు మ్రొక్కి హస్తముల్ మొగిచి
తండ్రి! యెక్కడనైనఁ దరియైనచోటఁ
దలఁచిన వచ్చెద దనరంగ వేగ
నని చెప్పిమగుడ వాఁడాత్రోవఁజనియె
వాయునందనుడంత వసుధీశవరుల
వలనొప్పఁగొనివచ్చి వనచరసేనఁ
గలియంగవచ్చినఁ గపివరులెల్ల
సుగ్రీవుడాఁదిగా సారదివానరులు

[1] వించిగొలువులోపలను.

నేపారననిలజు కెదురుగావచ్చి
పదివేలభంగులఁ బ్రస్తుతిఁజేసి
కొనిపోయిమిమ్మునుఁ గుశశయ్యమీఁద
నునుపనఁతటిలోన యుదయించెనినుఁడు,
అనియిట్లు మునివరుఁడనిలజుమహిమఁ

—: శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతునిఁ బొగడుట :—

తెలుపొప్ప వినుపింప శ్రీరామచంద్రుఁ
డానందమునుఁబొంది యామునీశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితోమ్రొక్కి
సంయమీశ్వరుఁజూచి సంతోషమంది
" నాఁడునిద్రింపుచు నాలోననిట్టి
భావంబుతోఁచగా భయమందిచూచి
(గుహఁబోలు) చోటికి కొనిపోయినట్లు
....
....
....
మీరుచెప్పంగ సమీరనందనుని
బంతంబువినఁగలై ఫలమయ్యెనాకు,"
అనిహనూమంతుని నతివేడ్కఁజూచి
[2]కరముననుండెడు ఘననవరత్న
హారంబులన్నియు నరయఁగనిచ్చి
బహురత్నచయమగు పథకంబుఁబెట్టి
చెలఁగి కిరీటంబు శిరసుననుంచి

---

[1]మీరానతి ప్రసా......నుంతు, [2]కరకర నుండెడుకడు నవరత్న.

మన్నించి కౌఁగిట మానుగాఁ జేర్చి
వాయుతనూజుని వలనొప్పఁ జూచి
" తెఱఁగొప్ప నీలావు తెంపుగాఁ జేసి
దానవాంబుధి [1]దాఁటి ధరణిజఁ గొనుచుఁ
జెలువొప్ప రాజ్యంబు సేయంగఁ గలిగెఁ
గ్రమమొప్ప సిద్ధించుఁ గ్రతు కోటిఫలము
అటుగాన నీవు నా యర్ధాసనమున
గూర్చుండు [2]మనిలజ ! కోర్కె దీపింప "
అని పల్కె రఘురాముఁ డా మునికనియె
" మునినాథ ! వానరముఖ్యుండ నేనుఁ
బొత్తునఁ గుడువక పొసఁగదు మనసు "
అనవుండు మునినాథుఁ డతిసంతసమున
శ్రీరాఘవేశ్వర ! శ్రీరామచంద్ర !
[3]వారిధిగాంభీర్య ! వరమేరుధైర్య !
పాతకారులు యెల్ల భస్మమైపోవఁ
దలఁచినంతట వారి తలఁపు సిద్ధించు
[4]మీ కృపఁ బొందె సమీరనందనుఁడు
యాతనిఁ దలఁచిన నెల్ల కార్యములుఁ
బడయుదు రటుగాన భానుకులేశ !
అటుగాన నీవిట్లు.........
.........భంగుల నమ్ము నీశ్వరుఁడు,
పరఁగ శ్రీరామునిఁ బ్రస్తుతి సేయ
మ్రొక్కె హనుమంతుఁడు మునివరుకవుడు
సద్భక్తి............ గాఁగ మెఱఁగి

[1] గడచి. [2] మనవుండు. [3] వరనిధి గాంభీర్య మేరుధైర్య. [4] మీ కృపబడసిన మిహిరనందనుండు.

హారకంకణములుమా..........,
.... పట్టుపచ్చడముఁ 8
గట్టంగ నిచ్చినకడు భక్తితోడ
ధనము దాన్యంబులు............,

తప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	12	వేఁగఁ	వేగ
4	2	రంజిల్ల పజ్జను	రంజిల్లఁబజ్జను
,,	3	మొదలుగాపరమహర్షమున	మొదలుగాఁబరమహర్షమున
,,	15	రంజీల్లుచున్న	రంజిల్లుచున్న
,,	24	జెలగి	జెలఁగి
5	15	వీరులతోఁడ	వీరులతోడ
,,	21	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
,,	23	కరముగ్ధ	కరమర్థి
7	3	గరముగ్ధ	గరమర్థి
,,	4	వెరగొప్ప	వెరఁగొప్ప
,,	6	దరుచర్లతోఁడ	దరుచర్లతోడ
,,	7	వెలయు	వెలయు
,,	21	చదురుఁడై	చతురుఁడై
8	5	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిఁజద్ధుఁడై	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిబద్ధుఁడై
9	6	వేదనబొంది	వేదనఁబొంది
10	6	జంచలిఁపకలావు	జెంగలించుచులావు
,,	21	యా తెరంగంతయు	యా తెఱంగఁతయు
,,	8	వసిష్ఠుడు	వసిష్ఠుఁడు
12	6	సిద్ధించు	సిద్ధించుఁ
,,	7	పరఁగ	బరఁగ

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
13	15	యతనికౌఁగిట	యతనిఁగౌఁగిట
14	11	నెఱఁగి	నెఱిఁగి
,,	16	బగవారిఁగూఁడె	బగవారిఁగూడె
15	3	మెరుఁగవే	మెఱుఁగవే
,,	7	నెఱఁగన	నెఱిఁగిన
,,	17	పరగంగ	పరఁగంగ
,,	20	ధనుజాధినాథ !	దనుజాధినాథ !
16	2	గోరెఁడువాఁడు	గోరెడువాఁడు
,,	11	బరగంగ	బరఁగంగ
,,	17	నీవార్తవుత్తేరనచట	నీవార్తఁబుత్తేరనచట
23	14	కొమరొప్ప	వెఱఁగొప్ప
24	14	పగవానిపొఁగడెను	పగవానిఁబొగడెను
25	11	అనగ	అనఁగ
,,	21	దాల్చి	తాల్చి
,,	23	గాననినిప్పుడు	గాననిప్పుడు
26	7	నెఱుయంగ	నెఱయంగ
,,	20	ముఱ్కువిఃగిన	ముక్కువిఱిగిన
27	3	యిదియేమి	నిదియేమి
,,	14	తాకి	తాఁకి
28	13	మైరాపణుఁడు	మైరావణుఁడు
,,	17	శరణువేడిన	శరణువేఁడిన
,,	18	గావఁగనేరదితడు	గావఁగనేరదితఁడు
,,	20	యాత్మభంధుఁడవు	యాత్మబంధుఁడవు
29	23	బరగంగఁజెప్పి	బరఁగంగఁజెప్పి

పుట.	పంక్తి.	తప్పి.	ఒప్పు.
30	7	యెల్లెలుఁగవచ్చు	యెల్లెలుఁగవచ్చుఁ
,,	8	కానిమాటలు	గానిమాటలు
31	10	బరగనిద్ద అనుఁ	బరఁగనిద్ద అనుఁ
32	15	మఱసించి	మఱపించి
33	5	న్రాగ్రహంబొంద	నాగ్రహంబొంద
,,	6	సు గ్రీవుఁడు	సుగ్రీవుఁడు
35	11	నన్నుసు	నన్నును
40	12	చెదఱకపోవ	?చెదఱకపోవ
,,	20	వాయునందనుడంత	వాయునందనుఁడంత
41	16	పృత్తాంత మెల్ల	వృత్తాంతమెల్ల
46	9	పురవిధి	పురవీథి
47	22	అంజనేయుఁడు	ఆంజనేయుఁడు
,,	23	పృత్తాంతమును	వృత్తాంతమును
,,	24	అనియిట్టుపలుకుచు	అనియిట్లుబలుకుచు
51	9	మైరావణేశు	మైరావణేశుఁ
54	9	సూదిముఖుండు	సూదిముఖుండు
57	6	ధీరుడై	ధీరుఁడై
59	16	సేనాథపతి	సేనాధిపతి
,,	17	వజ్రకవచుని మెడఁ	వజ్రకవచు మెడఁ
60	13	దాకిన	దాఁకిన
61	15	గడునుగ్రుఁడగుచుఁ	గడునుగ్రుఁడగుచు
62	7	బద్రుఁడో	భద్రుఁడో
,,	17	యవలీలగొనినొగల్	యవలీలఁగొననొగల్
63	1	తునుకలుగాచేసి	తునుకలుగాఁజేసి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
,,	5	మైరాపణుండత్యుగ్రుఁడగుచు	మైరావణుండత్యుగ్రుఁడగుచు
,,	7	వీడొక్క	వీఁడొక్క
,,	15	చలఁగి	చెలఁగి
,,	24	దాకినవాడంత	దాఁకినవాఁడంత
64	16	రయమునబోరాడి	రయమునఁబోరాడి
,,	21	వసుమతిమీద	వసుమతిమీఁద
65	2	వెలుగంది	వెలుఁగంది
,,	10	యె తయు	యెంతయు
66	19	మూర్ఖతఁ	మూర్ఖతగాని
67	23	జెంపొనరిఁచి	జెంపొనరించి
68	12	మీకెలుఁగి ప	మీకెలుఁగింప
70	9	పరగ	పరఁగ
71	21	నాతఁడు	నాతఁడు
,,	22	వెలవకు	వెలవకు
72	8	పురోహితులఁ	పురోహితులఁ
73	21	వాయునందనుడంత	వాయునందనుఁడంత
,,	24	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
74	12	బావంబు	భావంబు
,,	13	చోటికికొనిపోయినట్లు	చోటికిఁగొనిపోయినట్లు
76	3	నిచ్చినకడు	నిచ్చినఁగడు